

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПУТІВНИК ДЛЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Книга 1

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ВИБІР БАТЬКІВ

Книга 2

ДИТИНА ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Книга 3

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Книга 4

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Книга 5

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

Книга 6

ДИТИНА ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Книга 7 ППЕРАКТИВНА ДІТИНА

Книга 8

ДИТИНА З АУТИЗМОМ

Книга 9

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЄВОГО
РОЗВИТКУ

ПУТІВНИК ДЛЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Книга 1

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ВИБІР БАТЬКІВ

Київ 2010

ТШТШТ

УДК: 376-056.2/.3(072) ББК74.3.Я7

Шановні читачі!

П90 Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. — К.: ТОВ ВПЦ "Літопис-ХХ" — 2010. — (Серія "Інклюзивна освіта").

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист Міністерства освіти і науки України № 1/П-3628 від 30. 04.10р.).

ISBN 978-966-7252-66-3

За загальною редакцією Колупаєвої А. А., доктора педагогічних наук, професора.

Авторський колектив: Колупаєва А.А., Таранченко О.М. (книга 1); Сак Т.В., Марчук Т.Ф., Прохоренко Л.І. (книга 2); Литовченко С.В., Борщевська Л.В., Жук В.В. (книга 3);

Вавіна Л.С., Гудим І.М. (книга 4); Мерсіянова Г.М., Макарчук І.О. (книга 5); Чеботарьова О.В. (книга 6); Сухіна І.В. (книга 7); Скрипник Т.В. (книга 8); Рібцун Ю.В. (книга 9).

Рецензенти: Литовченко О.В., канд. пед. наук., завідувач лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання НАПН України; Стрижеус В.Л., директор ШДС "Паросток"; Россе Н.Л., завуч ШДС "Паросток"; Февчук Н.М., методист НІДС "Паросток"; Вишняк Л.М., директор НВК "Школа-ліцей" № 3 м. Сімферополя; Азарова Н.К., заступник директора з інклюзивної освіти НВК "Школа-ліцей" № 3 м. Сімферополя; Кудряшова Д.Р., член загальношкільного батьківського комітету НВК "Школа-ліцей" № 3 м. Сімферополя.

Видання здійснено в рамках виконання проекту "Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні", що реалізується за фінансової підтримки США.

Навчально-методичні матеріали висвітлюють особливості розвитку, навчання та виховання дітей з особливими потребами; методичні рекомендації щодо забезпечення навчальних потреб таких учнів вдома та в інклюзивних умовах загальноосвітнього закладу; поради батькам стосовно взаємодії з учителями та фахівцями, обстоювання інтересів своєї дитини.

Посібник адресовано батькам дітей з особливостями психофізичного розвитку, педагогам загальноосвітніх закладів, методичним працівникам, слухачам курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, студентам педагогічних вузів, працівникам соціальних служб.

УДК:376-056.2/.3(072) ББК 74.3.я7

© Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2010. ISBN 978-966-7252-66-3 © Колупаєва А.А., Таранченко О.М., 2010.

Україно-канадський проект "Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні" заснований на партнерстві освітніх, урядових та громадських організацій, які об'єднують зусилля для розбудови інклюзивної моделі освіти в Україні, в основі якої соціальний підхід, тендерна рівність та дотримання прав людини, зокрема в освіті. Одним з чинників, що забезпечує позитивний вплив проекту на розбудову інклюзії в Україні, є системний підхід на національному, регіональному та місцевому рівнях у сфері політики, освіти та громадянського суспільства. У сфері політики передбачається внесення змін у чинні та розробка нових законодавчих, нормативних документів на національному, обласному та місцевому рівнях. В освітній сфері проект розвиває інклюзивну практику на рівні загальноосвітніх навчальних закладів, надаючи педагогам, адміністраторам шкіл, батькам знання та вміння, які сприятимуть досягненню успіху всіма дітьми; змінам у системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів; формуватимуть новий підхід в управлінні закладом освіти в умовах інклюзивного навчання. У секторі громадянського суспільства проект має на меті розширення руху "Школа одна для всіх!", активізуючи батьків дітей з особливими потребами, батьківські та громадські організації до партнерства з державних установами, тим самим сприяючи розбудові інклюзивного суспільства в якому цінується кожна особистість незалежно від стану здоров'я, особливих потреб, інвалідності, віку, статі тощо.

Реалізація проекту стала можливою за підтримки уряду Канади, фінансування Канадською агенцією міжнародного розвитку (США) та партнерської співпраці низки канадських та українських організацій: Канадського Центру Вивчення Інвалідності (Вінніпег), Університету Грента МакЮена (Едмонтон), Національної Асамблеї Інвалідів України, Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, Всеукраїнського Фонду "Крок за кроком".

Пілотними регіонами проекту обрані Львівська область та Автономна Республіка Крим.

* Термін діти з особливими потребами/інвалідністю прийнято на рівні проекту для окреслення ключової групи проекту. До цієї групи віднесено дітей, яким необхідна додаткова підтримка педагогів, фахівців, батьків для опанування навчальної проірпми.

3

Ж ^^^Ш^^Т^ТЛШШ

Основі принципи та переконання проекту.

Проект розглядає розбудову інклюзії як системний процес, що спрямовується на задоволення права кожної дитини, зокрема дитини з особливими потребами, інвалідністю, на якісну, доступну освіту за місцем проживання та задоволення її особливих освітніх потреб під час навчального процесу та у всіх сферах повсякденного життя.

Ключовим є перехід до розуміння, що проблемою є не дитина — проблема полягає в системі, в перенесенні акценту з визначення медичних діагнозів на усунення соціальних проблем. Це, відповідно, впливає на розуміння інвалідності не як міри втрати здоров'я, а як процесу взаємодії між людиною з інвалідністю та перешкодами в стосунках із середовищем, що заважають повноцінній і дієвій участі в житті суспільства на рівні з іншими (Конвенція ООН про права інвалідів).

Отже, інклюзія розглядається проектом як реалізація права на освіту дітей з особливими потребами, інвалідністю та різнобічного сприяння цьому процесові на рівні класу, школи, родини, громади, держави в цілому.

Для ширшого інформування громадськості з різних питань розбудови інклюзивного простору проектом обрані різні технології, зокрема: проведення семінарів, тренінгів, конференцій, форумів, інформаційних компаній, акцій, розробка інформаційних матеріалів, навчальних курсів, видання практичних посібників, проведення наукових досліджень та публікація їх результатів, розміщення матеріалів з питань інклюзії та дотичних проблем на веб-сайті проекту <http://www.education-inclusive.com>. які будуть корисними для педагогів, батьків, громадських діячів, фахівців будівельної, транспортної, медичної, соціальної сфер, керівників освітньої та інших галузей, парламентарів та пересічних громадян.

Матеріали цього посібника розкривають практичні питання інклюзивного навчання, враховують сучасні тенденції, передовий канадський, міжнародний та український досвід. Автори посібника прагнули використовувати найсучасніші матеріали, вживаючи міжнародну термінологію на позначення особливих психофізичних станів, форм і методів роботи з учнями з особливими потребами, організації навчально-виховного процесу тощо та термінологію відповідно до чинного законодавства і нормативно-правових актів України, які регулюють правовідносини у різних сферах життя осіб з особливими потребами та їхніх родин.

ЯКЩО ХОЧЕШ ПЕРЕДБАЧИТИ МАЙБУТНЄ -СТВОРИ ЙОГО САМ

Вибір — за вами.

Минув час гнітючого розпачу, надії, що лікарі помилилися, сподівань, що все минеться і дитинка буде такою, як усі, без особливостей, без особливих потреб. Настав час вибору, роздумів про те, як далі вчити, виховувати та лікувати її, який життєвий шлях визначити, яку долю обрати. Як зробити так, аби дитина почувалася комфортно у цьому світі, щоб не викликала зайвого подиву, зневаги, щоб не цуралися її однолітки та їхні батьки. Це означає - адаптуватися у суспільстві, інтегруватися у колектив здорових, повносправних. Чи може все-таки обрати ізоляцію, оточення людей, які добре розуміють такі самі проблеми, оскільки теж мають порушення? Певно, глухий краще зрозуміє глухого, сліпий - сліпого, інвалід на візочку — такого ж, як він сам. Це і є сегрегація, перебування у середовищі подібних до себе. Аз іншого боку, чи так вже й добре, коли вони

спілкуються лише один з одним, боячись чи соромлячись мати справу зі звичайними, повно-справними?

Отже, інклюзія, тобто входження у суспільство здорових, чи сегрегація, перебування у колективі подібних до себе?

Напевно, в наш динамічний, відзначений кардинальними змінами час, батьки дітей із психофізичними особливостями опиняються перед вибором з першого ж дня народження малюка. Що ж робити? Тримати вдома, опікуватися лише його здоров'ям, віддати до спеціального дошкільного закладу з тим, аби пізніше

4

5

він потрапив до спеціального інтернату чи одразу — в оточення здорових дітей? Думки не відступають, а рішення приймати треба. Спеціалісти наполягають, друзі застерігають, а, власне, порадитися ні з ким. Водночас, не маючи ні детальних відомостей, ні точних адрес, ні переконливих прикладів, а лише чутки від друзів, знайомих, сусідів та колег, такий вибір зробити нелегко.

Спробуємо в загальних рисах охарактеризувати цю проблему, окреслити сучасні тенденції здобуття освіти неповносправними дітьми. Тенденції, які викликають стільки суперечок, нарікань, сумнівів у батьків, педагогів, широкої громадськості.

Інклюзія — вимога часу.

Демократичні зміни у суспільному житті країни зумовили нове бачення, розуміння та переоцінку багатьох сталих положень. Водночас, цілковите заперечення старих і беззастережне сприйняття нових тенденцій, без належного аналізу і врахування певних умов та обставин, — чи не найяскравіша ознака нашого сьогодення. Вочевидь, не минули ці тенденції й освіту, зокрема спеціальну. Як позитив, варто зазначити, що в останні 7—8 років, у надзвичайно короткий історичний термін, було усунено соціально-політичні та ідеологічні бар'єри, що стримували розвиток системи спеціальної освіти: почали підтримуватися приватні благодійні ініціативи і патронат церкви над дітьми з обмеженими психофізичними можливостями, розширилися права батьків; надано право вибору освітнього закладу та форм організації навчання.

Як наслідок — на сучасному етапі однією з альтернативних форм здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку стало інклюзивне навчання. Інклюзивне навчання, передусім, передбачає перебування дитини з особливими потребами в масовому загальноосвітньому дошкільному чи шкільному закладі, оволодіння нею знаннями, вміннями та навичками в ті ж самі терміни, що і здоровою дитиною. Сама ідея інклюзії базується на тому, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути найбільш наближені до умов і стилю життя суспільства, в якому вони перебувають. Стосовно дітей

з обмеженими психофізичними можливостями це означає, що дитина з особливими потребами має право задовольняти свої потреби так як і всі інші члени суспільства; в сім'ї створюються найкращі умови, а обов'язок місцевої влади — надавати можливості для виховання таких дітей вдома; навчатися можуть практично всі діти, незалежно від наявних порушень.

Ці принципи закріплені низкою міжнародних правових актів: Декларацією прав дитини, Декларацією про права осіб з відхиленнями в інтелектуальному розвитку, Саламанкською декларацією, Декларацією про права інвалідів тощо. В Україні в законах "Про освіту", "Про загальну середню освіту" зазначається, що всі діти, в тому числі діти з обмеженими

психофізичними можливостями, діти-інваліди, мають право на навчання та здобуття освіти. Варто сказати, що наголошуючи на освіті неповносправних у нашій країні, передусім мають на увазі спеціальну освіту, яку одержують у спеціальних навчальних закладах. Водночас, стосовно дітей з особливостями психофізичного розвитку, які перебувають у масових закладах, у Міністерстві освіти та науки України, Міністерстві охорони здоров'я та в Міністерстві праці розробляються нормативні документи, які забезпечують інвалідам соціальні гарантії, права; соціальні програми з охорони дитинства і подальшого розвитку системи освіти дітей з обмеженими можливостями. Однак, вкрай необхідні документи, які б законодавчо визнали інклюзивну освіту на державному рівні, поки що не затверджені.

Короткий екскурс в історію.

Проблема інклюзивного навчання активно розробляється у більшості країн Західної Європи та Америки. В останню чверть століття відомо, що ідея спільного навчання здорових дітей і дітей з відхиленнями в розвитку — не нова. Історія спеціальної педагогіки знає чимало прикладів організації такого навчання дітей. У більшості випадків ця практика не була вдаюю, оскільки не були створені відповідні умови, а вчителі масової школи не володіли спеціальними методами та прийомами навчання. Досі вона існує в окремих країнах Азії, Африки,

б

7

Латинської Америки. На початку 60-х рр. XX ст. найрозвиненіші в соціально-політичному та економічному плані країни стали на шлях інклюзії, хоча кожна з них обрала свій. Так, у США, прийняття у 1975 р. Закону про освіту для всіх дітей стало закономірним підсумком тривалої боротьби демократичних сил проти расизму. Ідеї расової інтеграції були перенесені на проблеми осіб з обмеженими психофізичними можливостями і поширення інклюзивних процесів. Вочевидь, певну роль відіграло й те, що сестра Дж. Кеннеді мала порушення інтелекту і президентові сповна були знайомі проблеми інвалідів, зокрема пов'язані з їхньою освітою.

В Італії інклюзивні процеси розпочалися на межі 70-х рр. завдяки громадському рухові "Демократична психіатрія". Метою цього громадського об'єднання було досягнення прогресивних змін у психіатричних лікарнях, усунення відособлення й ізоляції соціально небезпечних осіб з порушеною психікою, які стали "в'язнями" ізольованих закладів. Лідери цього руху вважали, що виникнення психічних відхилень у багатьох випадках провокується суспільством, школою й тому варто ініціювати зміни і, передусім - запровадити шкільну реформу. Освітня реформа 1962 р. спонукала до законодавчого закріплення інклюзивних процесів.

У Німеччині, завдяки діяльності громадської організації, на початку 70-х рр. почали проводитися широкі дискусії щодо надання рівних прав і можливостей для одержання освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Ініціювала ці дискусії та їх широке обговорення на сторінках багатьох відомих публіцистичних і наукових видань громадська батьківська організація "Життєва допомога". Члени цієї організації розробили декларативні рекомендації, прийняті Міністерством у справах освіти, релігії і культури, що декларували: "кожна дитина з обмеженими можливостями, незалежно від ступеня і складності захворювання, має бути забезпечена педагогічною підтримкою, залученою до педагогічного процесу".

Федеральна організація "Життєва допомога" зобов'язалася лобювати інтереси батьків, діти-інваліди яких перебувають і

8

навчаються разом зі здоровими однолітками. Нині в Німеччині, паралельно із системою спеціальних освітніх закладів, функціонують інклюзивні заклади освіти з так званим інтегрованим вихованням.

Варто зазначити, що питання навчання дітей із психофізичними особливостями у спеціальних закладах чи в інклюзивних умовах потребує виваженого підходу, який ґрунтується на узагальненні та аналізі всіх позитивів як ізоляції, так і інклюзії. Спробуємо визначити основні позитиви і негативи цих двох систем.

Для роздумів.

Масовий навчальний заклад	Спеціальний навчальний заклад
Переваги	Недоліки
Соціальна інтеграція	Ізоляція, соціальна дискримінація
Адаптація до здорового колективу, спілкування зі здоровими однолітками	Відсутність орієнтації на здоровий колектив
Середовище здорових однолітків стимулює кращу роботу.	Відсутність позитивних прикладів
Здорова дитина одержує можливість впливати на хвору дитину, допомагати їй	
Масові школи знаходяться поблизу дому дитини, вона не втрачає контакт із товаришами	
Шлях до школи триваліший, необхідний транспорт	
Менша кількість гіперактивних учнів, які не можуть негативно впливати один на одного	
Значна кількість гіперактивних учнів	
Недоліки	Переваги
Постійне стимулювання дії, конкуренція, яка призводить до втрати рішучості, недооцінювання і замкнутості	Правильна оцінка діяльності й адекватні вимоги підвищують впевненість у собі
Значна кількість учнів у класі заважає зосереджуватися, концентрувати увагу	Невелика кількість учнів у класі дає змогу вчителю приділяти більше уваги індивідуальній роботі, створювати необхідні умови
Відсутність необхідної спеціальної апаратури, надання спеціальної допомоги	Надання спеціальної корекційної допомоги, завдяки спеціальним засобам

9

ті^Ішт^ші^ШшШШшішшшшш/ішшт

Можливе непорозуміння зі здоровими однолітками, приниження, насміхання

Щоденна стимуляція дитини тим, що вона має успіхи

Виконання складних для дитини завдань не стимулює її до подальшої роботи

Вчитель враховує повільний темп виконання завдань та інші індивідуальні особливості

Можливе неповне засвоєння шкільної програми. Додаткове навантаження при амбулаторному лікуванні

Систематичні заняття зі спеціальними педагогами, засвоєння відповідної програми

Додаткове навантаження на вчителя, який, щоб працювати з дітьми з особливими потребами, має пройти відповідну підготовку

Надання спеціальної медичної допомоги безпосередньо в закладі

Навіть перераховані основні переваги та недоліки обох систем навчання мають бути враховані і педагогами, і батьками дітей з обмеженими психофізичними можливостями, оскільки загальні рекомендації тут навряд чи підходять.

Вибір має бути обґрунтованим.

Вибору передують сумніви. Сумніви викликають роздуми. Роздуми навіюють спогади. Пригадується випадок з глухою дівчинкою, батьки якої збилися з ніг, влаштовуючи її в масовий навчальний заклад. "Вирок" медичної консультації був однозначним — тільки спеціальна школа для глухих дітей, яка знаходилася за 70 кілометрів від міста. Батьки, побоюючись визначення "інтернатна установа", намагалися залишити дитину в сім'ї, і, водночас, мріяли дати їй освіту. Зважаючи на об'єктивні показники, як то: психічний розвиток, стан мовлення, загальну готовність до школи, сформованість навичок читання та письма, батьки мали шанси побачити свою дитину першокласницею звичайної школи. Та лише доброзичливість директора, завзятість молодої вчительки у співдружності зі шкільним логопедом допомогли здійснитися цим мріям. Місцева освітянська влада "закрила очі" — вчиняйте під свою відповідальність. А маленька першокласниця стала однією з кращих учениць класу.

Хоча пригадується й інший випадок. Хлопчик з ринолалією (в народі — "заяча губа") за бажанням батьків вступив до спеціалізованої школи з поглибленим вивченням англійської мови. Батько, відомий в місті можновладець (тому й проблем зі вступом не було) відмовився від запропонованої допомоги, нехтував порадами логопеда та психолога, наполіг на тому, щоб дитина вивчала англійську мову, міркуючи про те, що можливо його син не буде правильно вимовляти звуки, а писати англійською він все ж навчиться. Через рік дитина мала не тільки проблеми з англійською мовою, а й з рідною, оскільки писати грамотно так і не навчилася. Згодом до цього додалися ще й проблеми психологічного травмування. І ці випадки у нашому житті непоодинокі.

Чому ж багато батьків, маючи дитину з особливостями психофізичного розвитку, намагаються зробити все, аби вона перебувала в масовому навчальному закладі? Вочевидь, однією з причин є те, що масові дитячі садки та школи знаходяться поблизу домівки і, відвідуючи заклад, дитина не відривається від сім'ї, друзів, оточення. Спеціальні заклади часто знаходяться за межами міста, іноді навіть у іншій області, у великих містах. Необхідно витратити більше години на те, аби дістатися до потрібного дитячого садка чи школи. Тому, внаслідок труднощів транспортування, дитина приїздить додому тільки під час зимових чи літніх канікул. Таким чином, навчання у спеціальному закладі надовго відриває дитину від сім'ї, люблячих батьків та родичів. Окрім того, дитина упродовж усього тижня, або й більше, має перебувати в середовищі дітей зі значним недогрозвиненням мовлення, зниженим рівнем інтелекту, вадами рухової сфери тощо. І якщо рівень мовленнєвого, інтелектуального розвитку у неї вищий, аніж у дітей її групи або класу, то він, певною мірою, гальмується. Вочевидь стає зрозумілим, чому деякі батьки не мають бажання віддавати свого сина або доньку в інтернатний заклад. Трапляються випадки, коли певні сімейні обставини, або ж медичні протипоказання не дають змоги дитині перебувати в інтернатних умовах. І тому в масових дитячих садках, школах

10

11

ішшнаШННН

сьогодні є значна частина дітей з особливостями розвитку. І хоча збір статистичних даних, які б свідчили про наявність таких дітей у масових закладах, ще попереду, проведення виваженої політики в освітній галузі має забезпечити подальший розвиток системи

спеціального навчання і підтримку інклюзивного підходу до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Водночас варто констатувати, що на нинішньому етапі національна система освіти потребує модернізації, оскільки в масових загальноосвітніх закладах відсутні спеціалісти, які в змозі надати необхідну корекційну допомогу дитині, відсутні умови для дотримання відповідного режиму, професійно-трудової підготовки, немає відповідних засобів навчання. Всі ці питання мають бути вирішені, хоча, з огляду на їх складність, для цього потрібен певний час.

Порозуміння та взаємодія.

Вибір форми навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку (спеціальна школа чи загальноосвітня) є прерогативою батьків. Це право їм надають основні законодавчі освітні документи (Закони "Про освіту", "Про загальну середню освіту" та ін.). Втім, це рішення варто приймати спільно з фахівцями — медиками, педагогами, які допоможуть зважити всі "за" і "проти", керуючись гаслом "не зашкодь". Консультаційну допомогу батьки можуть одержати, звернувшись до фахівців районного відділу освіти, спеціалістів психо-лого-медико-педагогічної консультації за місцем проживання.

Вочевидь, якщо освітній рівень батьків достатній, матеріально-побутові умови задовільні, то перебування дитини у загальноосвітній школі матиме позитивні результати, оскільки соціалізація дитини не може відбуватися в умовах ізоляції, яка є в спеціальних школах-інтернатах.

Якщо батьки, вирішуючи де навчатися їхній дитині, віддали перевагу загальноосвітній школі (найчастіше це школа найближча до місця проживання), то необхідно, насамперед, налагодити стосунки з адміністрацією навчального закладу,

познайомитися з майбутніми вчителями, ознайомитися з умовами навчання, що є в школі, яку обрали для навчання.

Це стосується безбар'єрного доступу (наявність пандусів або ліфта), наявності кабінету, де надаються додаткові корекційно-реабілітаційні послуги дитині з особливостями психофізичного розвитку різнопрофільними фахівцями, забезпечення відповідними навчально-методичними та технічними ресурсами.

До обов'язків шкільної адміністрації входить ознайомлення батьків з їхніми правами та обов'язками, однак, батькам дитини з особливими освітніми потребами варто зважати на те, що успіхи майбутнього школяра значною мірою залежать від їхньої участі у процесі інтегрування їхньої дитини в середовище однолітків. Підтримка батьків є неоціненною, оскільки лише вони можуть повідомити про завищені або занижені вимоги до знань, сповістити про відсутність належних умов перебування у дитячому колективі, про емоційну напругу тощо.

Саме батьки можуть повідомити про психологічну готовність дитини і бажання навчатися у закладі "масового" типу. Іноді дошкільники з обмеженими можливостями здоров'я не можуть перебувати в інклюзивних шкільних умовах за різних причин. Одні є лідерами у спеціальних закладах, оскільки є найкращими вихованцями, мають, порівняно з іншими, досить високий рівень розумового та мовленнєвого розвитку, тому боліше переживають втрату лідерства, інші — вкрай гостро реагують на свою ваду, намагаються її всіляко приховати і тому на тлі здорових однолітків знаходяться у постійному стресовому стані. Є й діти, які звикли до постійної уваги з боку вихователів, батьків, потребують надмірного опікування і у великому колективі губляться, почуваються загубленими і занадто сором'язливо поводяться, оскільки звикли до знайомих невеличких колективів і навчальних груп, де не більше 10 чоловік.

Таким чином, рішення питання про інклюзивне навчання в кожному конкретному випадку потребує попереднього врахування багатьох факторів, в тому числі: різносторонню готовність дитини до навчання у школі і її бажання; надання

12

13

МІШІНІШІ!

спеціальної корекційної допомоги, реальні можливості сім'ї надавати постійну необхідну допомогу дитині у процесі навчання.

Налагодження партнерських стосунків між батьками та всіма фахівцями, які працюють у навчальному закладі та надають допомогу дитині з порушенням психофізичного розвитку, є першочерговим завданням. Паритетними мають бути стосунки між батьками здорових дітей та дітей, які потребують особливої уваги, оскільки проведені дослідження засвідчують, що інклюзивне середовище надає можливості для особистісного самовдосконалення, насамперед, звичайним школярам. Вони починають краще розуміти людей, які чимось не схожі на інших, мають змогу завжди надати допомогу тим, хто цього потребує, вчаться співчувати та оцінювати речі з позицій гуманності.

Діти з особливостями психофізичного розвитку у звичайному шкільному середовищі безперечно потребують уваги, піклування з боку оточуючих, однак, варто зважати на те, що надмірне піклування може бути згубним. У сім'ях, де є бабусі й дідусі, які безпосередньо займаються вихованням дитини з обмеженими можливостями здоров'я, часто панує культ, який призводить до усунення будь-яких труднощів на шляху такої дитини, зокрема побутових. Дитину обмежують у виконанні соціальних функцій, відтак формуючи у неї споживацькі установки, зменшуючи можливості особистісного і пізнавального розвитку.

Варто зазначити, що сім'я, в якій виховується дитина з особливостями психофізичного розвитку потребує особливої уваги. І це мають усвідомлювати і адміністрація школи, і педагоги, оскільки успішність інклюзивного навчання значною мірою визначається взаєминами, які склалися в сім'ї. Якщо в родині панує оптимістичний настрій, то впевненість у своїх силах і можливостях матиме і дитина. Повсякденне життя сім'ї має передбачати участь дітей з порушеннями психофізичного розвитку у всіх видах домашніх справ: прибирання, миття посуду, допомога по господарству тощо. Батьки при цьому мають бути терплячі, доброзичливі, однак не варто допускати вседозволеності, відсутності будь-яких обмежень. Позитивна

14

атмосфера в родині, захищеність батьківською любов'ю дає змогу бути вимогливими, але не конфліктними. Позитивні вчинки помічаються, оцінюються, підтримуються, негативні вчинки потребують обговорення і відповідної оцінки.

При зарахуванні до школи сім'я має займати активну позицію, надавати допомогу кваліфіковано та вміло, діяти педагогічно грамотно. Для цього варто часто зустрічатися з педагогами, обговорювати поведінку дитини, її проблеми та успіхи, спільно намічати перспективні плани, усвідомлюючи, що певна обмеженість життєдіяльності не повинна заважати працювати, спілкуватися, знаходити порозуміння. Значною мірою від сім'ї залежить особистісне становлення дитини, формування у неї умінь розуміти свої потреби, можливості та нахили. Прогнозовані ситуації вибору допомагають дитині усвідомити, чого саме вона хоче, що бажає, що любить. Корисні розмови в невимушеній атмосфері про те, хто і який ти : добрий чи злий, спокійний чи рухливий та ін. Адже чим краще людина знає себе, тим краще вона може скеровувати свою поведінку, змінювати її відповідно до ситуації. Особливу значущість має створення ситуації успіху у грі, трудовій діяльності, навчанні. Школярі з особливими освітніми потребами на перших етапах

навчання мають одержувати посилені завдання, які відповідають їхнім можливостям, їм має надаватися допомога на основі спільної діяльності, детального пояснення. Ситуацію успіху у навчанні забезпечують не лише різноманітні форми діяльності, а й залучення до процесу навчання рухів, смакових, слухових, тактильних відчуттів, тобто забезпечення полісенсорної основи під час формування знань. Конкретні рекомендації з приводу навчання дітей з особливими освітніми потребами, особливо на перших його етапах, батьки мають одержати у фахівців. Наприклад, при навчанні грамоти дитині з інтелектуальними порушеннями пропонується буква, яка вивчається, зробити з кольорового паперу, з тіста; озвучити її: проспівати, прошепотіти, прокричати; викласти її з паличок, кольорових стрічок тощо. Батьки звертають увагу на те, що літери можуть бути схожими на будиночок (д), на яйце (о) тощо, демонструють це

15

-^ —!»—tJ*N*

ШШШтттшштштштштштшттт

на наочному матеріалі, знаходять подібні до букв предмети вдома, пропонують це зробити дитині. Багаторазове повторення сприяє засвоєнню зорового образу букви. Виявляючи винахідливість, терпіння батьки викликають позитивні емоції у дитини на тлі яких і проходять заняття. Подібні вправи можна проводити і з цифрами, використовуючи телефон, номери квартир, тролейбусів. Різні види продуктивної діяльності (малювання, ліплення, конструювання) допомагають у запам'ятовуванні цифр, розрізненні їхньої конфігурації. Кубики, кружечки, палички викладаються у вигляді цифр, контурне зображення розмальовується, штрихується. Разом із мамою ліпляться "смачні" цифри з тіста, викладаються цифрові аплікації. Ці вправи сприяють і розвитку дрібної моторики у першокласників з особливими освітніми потребами, оскільки недо-розвиток або порушення рухливості пальців рук ускладнює формування навичок письма.

Зважаючи на те, що дитині набагато легше запам'ятати звучання букви чи цифри, навчання письма має починатися з малювання, улюбленого заняття майже кожного малюка. Саме з малювання починається формування так званої графічної навички, яка з особливими ускладненнями формується на перших етапах навчання майже у кожній дитині з особливими освітніми потребами. Координованість рухів, усвідомлення таких просторових понять як праворуч, ліворуч, вгорі, вниз, посередині тощо викликають цікавість до завдань, сприяють формуванню повноцінного письма. Однак, на початкових етапах оволодіння письмом писати краще олівцем: легше впоратися з натиском, завжди можна скористатися гумкою, що позбавить дитину відчаю та розчарувань. Для полегшення виконання вправ використовуються збільшені клітинки, які можна розкреслити самим, або скористатися спеціально розробленими навчальними посібниками для дітей з особливими освітніми потребами ("Зошит для дошкільника", "Готуємося до школи" та ін.).

Головним у навчанні школярів з обмеженими можливостями здоров'я є формування у них соціально-побутових компетен-

цій, тобто знань про навколишній світ, про себе, про правила взаємодії з цим світом. Увага має бути акцентована не лише на формуванні вмінь читати та писати, а й на тому чи знає школяр про призначення тих чи інших предметів, чи вміє ними користуватися, чи вміє або намагається обслуговувати себе.

На перших етапах навчання батьки мають самі створювати ігрові та навчально-ігрові ситуації, які б стимулювали відтворення різноманітних дій, сприяли б пізнанню нового, викликали позитивні емоції у дитини.

Беручи активну участь у складанні корекційно-освітніх програм і в оцінці їх результативності, батьки спільно з педагогами визначають пріоритетні напрями у цих програмах. Зокрема, розвиток комунікативних умінь для всіх категорій дітей, які навчаються в інклюзивних умовах має непересічне значення, оскільки залучення до повноцінної комунікації є одним із важливих і складних завдань упродовж усього навчання. Вочевидь, консультаційні семінари, тренінги, на яких обговорюються ці питання мають бути ініційовані батьками дітей, які потребують допомоги. Проведення таких заходів дасть змогу батькам усвідомити, що їхня дитина саме не дитина з вадами, а дитина зі своїми особливостями, відмінна від інших, зі своїми світосприйняттям, засобом спілкування, мисленням. Батькам важливо усвідомлювати, що сім'я має жити повноцінним життям і сприймати ситуацію такою, як вона є, оскільки найбільшу допомогу може надати саме родина, те оточення, де займаються особистим зростанням, докладають зусиль, аби краще розуміти "особливу" дитину, відчувають взаємодопомогу та довіру.

Відкритість освітнього процесу у класах інклюзивного навчання передбачає міжособистісні контакти між батьками, педагогами, дітьми. Проведення спільних свят, участь в інтерактивних іграх, заняттях, масових заходах допомагає формуванню у батьків реального образу "особливої" дитини і розуміння її внутрішнього світу. Зняттю емоційного навантаження, що часто супроводжує родини дітей з особливими потребами, допомагають так звані

16

17

•

релаксаційні (розслаблюючі) вправи, що сприяють зменшенню напруги, поверненню в стан рівноваги. Створюють певний позитивний настрій "танцювальні хвилинки", що є складовою танцювальної психотерапії, що широко використовується для зняття стресового навантаження. Танцювальні рухи, доповнені мімікою, жестами, створюють композицію, що допомагає знімати психологічне навантаження, оптимізувати позитивні емоції. Завдяки такій взаємодії батьки коригують емоційну сферу дітей, вчать скеровувати свою поведінку, знімають страхи, прояви агресії тощо.

Навчальна команда1

Робочий зошит для батьків дітей з особливими потребами

The Learning team

A handbook for parents Of children with special needs

ALBERTA LEARNING CATALOGUING IN PUBLICATION
DATA

Alberta. Alberta Learning. Learning and Teaching Resources Branch.

The learning team: a handbook for parents of children with special needs.

LC4044.2.A3. A333 2003 371.9

For more information, contact Alberta Learning

Learning and Teaching Resources Branch
8th Floor, 44 Capital Boulevard
10044 - 108 Street NW
Edmonton, AB T5J 5E6
Telephone: 780-427-2984 in Edmonton or
to be connected toll-free inside Alberta, dial 310-0000
Fax: 780-422-0576

Copyright ©2003, the Crown in Right of Alberta, as represented by the Minister of Learning.
Alberta Learning, Learning and Teaching Resources Branch, 11160 Jasper Avenue, Edmonton,
Alberta, Canada, T5K0L2.

* Матеріал перекладено та адаптовано з дозволу першовидавця в рамках проекту
"Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні", що реалізується за
фінансової підтримки CIDA.

18

19

мійЕашшшйаЕйМЙМШ

Вступ

Усі батьки є важливими членами навчальних команд своїх дітей. Ви їх знаєте найкраще: їхні сильні сторони, здібності, задатки та особливості розвитку, і саме тому можете підтримувати найефективніше.

Ваша постійна участь у шкільному житті може значно покращити успіхи вашої дитини. Важливо, щоб ви брали участь у прийнятті рішень щодо освіти своєї дитини. Саме ви можете надавати важливу інформацію для планування, впровадження та адаптації програми для найкращого задоволення потреб вашої дитини, які постійно змінюються.

Як батьки, ви можете також збагатити навчальний досвід дитини через залучення до громадського життя. Це можна робити через місцеві організації та програми, такі як батьківські чи дитячі групи. Інколи також відбуваються неформальні зустрічі з великими сім'ями, волонтерами, друзями, сусідами та громадою загалом.

Усі діти навчаються і розуміють матеріал по-різному. В цьому зошиті робиться наголос на різноманітних навчальних потребах дітей з особливостями психофізичного розвитку, які постійно змінюються. Окрім способів надання підтримки та заохочення батьків, у цьому зошиті описуються методи та дії, які б дали змогу задовольнити існуючі потреби у школі, а також пояснюється, як покращити та збагатити навчання вашої дитини вдома. У ньому також вміщено практичну інформацію та підходи, які допоможуть вашій дитині вдало пройти різні етапи шкільного життя, опишуть ваші турботи та допоможуть отримувати інформацію. В кінці кожного розділу є Батьківський записник. До нього зможете заносити свої думки, які хотіли б обдумати, а також зразки запитань, які потрібно обговорити зі своєю дитиною або її вчителями.

Розділ 1 Хто такі діти з особливими потребами

Діти з особливими потребами, серед яких виокремлюють помірні, середні та значні, а також талановиті та обдаровані діти потребують спеціальних умов навчання для отримання освіти, яка відповідає їхнім освітнім запитам. Керівництво шкіл має створити програми навчання для всіх дітей шкільного віку, включаючи й дітей з особливими потребами, які проживають у їх районі.

Характеристики.

Щоб визначити, чи необхідна дитині спеціальна освітня програма, слід врахувати такі характеристики:

- навчання - як дитина обробляє інформацію, сприймає нову інформацію та утворює зв'язки між поняттями;
- інтелект — здатність аргументувати та розуміти інформацію й поняття;
- комунікація — як дитина використовує мову для спілкування та розуміння світу;
- фізичні характеристики — загальна і тонка координація рухів, стан здоров'я чи будь-які інші обмеження, наприклад, проблеми зору чи слуху;
- навчальна поведінка — як дитина реагує на довілля та інших людей, відповідна вікова поведінка й ознаки самостійності, здатність пристосовуватися до нових ситуацій.

Такий аналіз має встановити, як ці характеристики впливають на індивідуальне навчання дитини та її діяльність у класі. Виявлення особливостей чи певної недуги не дає достатньої інформації для необхідності створення окремої програми. Наприклад, у двох дітей можуть бути виявлені однакові умови, проте в кожного з них можуть бути дуже різні потреби в навчанні. Одна дитина може діяти досить самостійно і потребувати лише незначної допомоги для отримання успішних результатів, тим часом як іншій для таких само досягнень потрібна дуже структурована програма.

20

21

«МАМНШМШШМЕЙ»

З чого почати.

Якщо вашій дитині навчатися важко, то найперше, необхідно поговорити з її вчителем і встановити, що призводить до таких труднощів і чи можна вжити незначних змін, які б покращили ситуацію.

Для встановлення потреб у навчанні вчителі можуть застосовувати чимало неформальних методів:

- поговорити з вашою дитиною;
- спостерігати за роботою дитини у класі;
- аналізувати класну роботу дитини;
- проводити окрему перевірку з читання та математики;
- виконувати тестові завдання.

У багатьох районах існують спеціальні шкільні команди, до яких можуть входити вчителі зі спеціальною освітою, фахівці в окремих галузях чи звичайні шкільні вчителі, котрі мають спеціальні знання, як долати труднощі в навчанні. Вчителі можуть консультуватися з такою командою під час розробки стратегій, спрямованих на навчальні потреби окремих учнів.

Якщо створених на базі школи стратегій вочевидь недостатньо, вчитель після консультування з батьками може вимагати проведення спеціалізованого оцінювання. Перед його проведеньням, як ось психолого-педагогічний, мовленнєвий тест чи тест оцінки інтелекту (IQ), слід отримати письмову свідому згоду батьків. Свідомо згода означає, що батьки чітко розуміють діяльність, на яку дають дозвіл. Батьки мають право відмовити проводити будь-яке пропоноване спеціалізоване оцінювання. В такому разі шкільне керівництво має задокументувати підстави цієї відмови і вказати, що буде зроблено для вирішення ситуації, що склалася. Керівництво кожної школи має свої методи оцінювання, тому поговоріть з учителем вашої дитини або директором школи стосовно майбутніх дій і їх тривалості.

Направлення школою дитини на спеціалізоване оцінювання не обов'язково свідчить про особливі потреби для неї. Це може свідчити лише про те, що в дитини існують певні проблеми в навчанні саме у певний період часу, і вона може потребувати незначної підтримки.

Оцінювання може знадобитися в будь-який момент навчання дитини. А для тих дітей, у кого справді є особливі потреби, така завчасна ідентифікація та втручання є оптимальним підходом, однак особливі потреби можуть бути все життя і змінюватися залежно від оточення, розвитку застосовуваних до вашої дитини стратегій та багатьох інших факторів.

Що передбачає оцінювання.

Для проведення оцінювання інтелектуального, соціального, емоційного, фізичного, сенсорного, комунікативного та/або поведінкового розвитку дитини використовують різноманітні способи оцінювання. Розвиток вашої дитини можна оцінити в одній сфері чи в різних їх поєднаннях, залежно від її потреб.

Оцінювання має три основні мети :

- виявити, чи є у вашої дитини особливі освітні потреби;
- встановити сильні та слабкі сторони вашої дитини;
- встановити відповідну програму та допомогу, які б задовольнили особливі потреби вашої дитини.

Є кілька шляхів залучення батьків до процесу оцінювання. Ви можете збирати інформацію, яка буде корисною для процесу оцінювання: медичні довідки, інформацію про нещодавні зміни в поведінці та спостереження за навчальними потребами дитини, а саме її поведінка та навчання в іншому оточенні. В деяких процесах проведення оцінювання є спеціальні форми, які мають заповнювати батьки. У цих бланках міститься інформація саме від батьків. Наприклад, вас можуть попросити оцінити певні характеристики дитини за десятибальною шкалою або вказати на основні сильні та слабкі сторони дитини.

Після закінчення оцінювання та збору додаткової інформації школа зв'яжеться з вами та призначить зустріч для обговорення результатів, рекомендацій і залучення вас до прийняття рішення.

22

23

щш1 щштнт ■ і- « "

БАТЬКІВСЬКИЙ ЗАПИСНИК

Моя дитина має успіхи в таких сферах:

Ознаки, що вказують на можливі труднощі в навчанні та можливу потребу більшої підтримки:

Інформація, яку я можу надати стосовно потреб моєї дитини в навчанні:

Зразки запитань, які я можу обговорити з учителями моєї дитини, що стосуються оцінки та ідентифікації:

- Які успіхи моєї дитини у школі в цьому році? Чи є у вас якісь особливі зауваження щодо її навчання або поведінки ?
- Як школа визначає дітей, котрі можуть мати особливі потреби в навчанні?
- Як я можу взяти участь у оцінці навчальних потреб моєї дитини ?

Розділ 2 Створення навчальної команди

Батьки відіграють важливу роль у забезпеченні успішного навчання їхньої дитини. Всім дітям потрібна підтримка батьків, а учні з особливими потребами часто потребують ще більшого залучення батьків і не тільки на початкових етапах навчання, а часто й у старших класах та під час здобуття вищої освіти.

Ви — важлива частина навчальної команди вашої дитини, до якої ще входять шкільні вчителі та інші залучені до цього процесу особи. Для досягнення якнайкращого результату у навчанні надзвичайно відповідально сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди. Батьки та шкільний персонал витрачають у налагодження та підтримання таких стосунків свій час та енергію.

Ви допомагатимете дитині своєю роботою в навчальній команді, а також своєю участю в житті шкільної спільноти, підтримкою навчання вдома та створенням соціальної мережі для допомоги своїй сім'ї.

Створення команди "дім — школа".

Першим кроком для усвідомлення своєї ролі в навчальній команді є розгляд можливостей своєї участі в освітньому процесі дитини та його підтримки.

У разі занепокоєння щодо навчання вашої дитини класний керівник, зазвичай, запрошує на першу зустріч з вами та шкільну навчальну команду. До цієї команди входиме шкільний учитель, вчителі-предметники, директор чи завуч, шкільний психолог або інші спеціалісти, залежно від встановлених потреб вашої дитини.

Яка ваша роль?

Мати інформацію та бути важливим членом навчальної команди вашої дитини означає:

- брати участь у прийнятті рішень, які впливають на освіту вашої дитини;

24

25

- надавати свій письмовий свідомий дозвіл на проведення будь-якого спеціалізованого оцінювання;
- мати повну інформацію про програми, що існують у школі та вашому районі;
- надавати важливу інформацію, яка може вплинути на навчання та поведінку вашої дитини у школі;
- отримувати від учителів, керівників та інших спеціалістів інформацію про навчання та успішність дитини;
- мати доступ до інформації про навчання вашої дитини у школі, включаючи результати спеціалізованого оцінювання та звіти;
- отримувати консультації перед залученням вашої дитини до програми спеціалізованого навчання;
- регулярно отримувати звіти про успіхи вашої дитини протягом навчального року;
- надавати письмовий дозвіл на будь-які додаткові послуги, яких може потребувати ваша дитина;
- отримувати консультації та надавати свідомий письмовий дозвіл на затвердження індивідуалізованого навчального плану (ІНП) для вашої дитини;
- оскаржувати рішення, які на вашу думку, не найкращим чином задовольнятимуть навчальні потреби вашої дитини та працювати з командою над пошуком кращих рішень. Знайомство з учителями.

Одним із ключових моментів створення ефективної навчальної команди "дім — школа" є налагодження позитивних робочих стосунків з учителями вашої дитини та шкільним

персоналом. Найкращий варіант для цього — познайомитися з учителями на початку навчання вашої дитини у школі та налагодити постійну комунікацію з ними. Виділіть час, щоб прийти до класу перед початком занять чи після їх закінчення та познайомитися з учителем. Це можна зробити і по телефону або електронною поштою. Якщо ви хочете поговорити з учителем, зателефонуйте до школи та призначте найкращий для цього час. Використовуйте батьківські збори та індивідуальні бесіди

26

для співпраці та обміну інформацією. Діти більше поважають учителів і шкільний персонал, коли бачать, що батьки схвалюють та підтримують їхні зусилля.

У навчальних командах учителі виконують кілька важливих ролей:

- залучення батьків і за необхідності учнів та інших професіоналів до розробки, впровадження, моніторингу та оцінки ІНП учнів;
- оцінювання успішності учнів та надання відповідей батькам і за необхідності учням протягом усього навчального року;
- необхідне оновлення ІНП;
- надання асистентам учителів вказівок щодо ролей та відповідальності за впровадження програми.

Обмін інформацією.

Одним із аспектів роботи в команді є постійне повідомлення вчителів важливої інформації, яка може впливати на навчання вашої дитини. Обмін важливою інформацією може позитивно діяти на освітній процес вашої дитини, оскільки це дає змогу вчителям адаптувати можливості навчання та зі знанням справи вирішувати делікатні проблеми.

Така інформація може охоплювати:

- важливу медичну інформацію;
- успішні навчальні та поведінкові техніки, які ви застосовуєте вдома;
- зміни в сім'ї — такі як смерть родичів, розлучення, безробіття, загибель домашньої тваринки — можуть спричинити емоційну реакцію;
- минулий навчальний досвід вашої дитини;
- намічені цілі для вашої дитини, над досягненням яких ви працюєте вдома.

Познайомтеся з директором вашої школи.

Директор несе відповідальність за планування освіти в школі. Він може бути джерелом інформації та є важливим членом навчальної команди вашої дитини.

27

щг

Директор школи:

- забезпечує розробку, впровадження, моніторинг та оцінювання ІНП кожного учня з особливими потребами;
- визначає вчителів, котрих зобов'язує координувати, розвивати, впроваджувати, оцінювати та здійснювати моніторинг ІНП учнів;
- забезпечує наявність у школі процесу та шкільної команди для надання консультацій, планування та вирішення проблем щодо складання навчальних планів для учнів з особливими потребами.

Розширення команди.

Деяким дітям з особливими потребами для досягнення успіхів необхідна розширена навчальна команда. В таких випадках батьки та вчителі співпрацюють з іншими спеціалістами — асистентами вчителів, консультантами, волонтерами чи працівниками громадських організацій.

Асистенти вчителів.

Асистенти вчителів мають надавати підтримку та допомогу у класах для полегшення навчання учнів, особливо з порушеннями психофізичного розвитку. Поставлені перед ними завдання можуть змінюватися залежно від потреб дітей, наявних ресурсів та інших особливостей школи або класу. Асистенти вчителя отримують завдання від учителя або директора. Виключну відповідальність за планування, впровадження та оцінку програм вашої дитини несуть учителі.

Асистентам учителів можуть передаватися такі ролі та відповідальності:

- надання індивідуальної допомоги після вказівки вчителя та на основі завдань і цілей, описаних в ІНП учня;
- робота з невеликими групами учнів над удосконаленням поняття чи навички, яких учитель попередньо вже навчав групу;
- надання індивідуальної допомоги в побутових питаннях, перевірка роботи допоміжного обладнання, допомога в підготовці матеріалів;

28

- надання вчителю інформації про академічну успішність учня, його поведінку, успіхи та потреби;
- контролювання учня за межами класу: на гральному майданчику, в місцях виробничої практики тощо;
- допомога для підтримання поведінки через забезпечення такої, яку вимагає вчитель.

Ментори.

Для деяких учнів з особливими потребами може бути корисною індивідуальна робота з ментором. Ментор — це дорослий або інший учень, який зобов'язується постійно працювати з учнем протягом певного періоду, зазвичай від однієї до трьох годин на тиждень. Ментори, які працюють з дитиною упродовж навчальних годин, надають допомогу під час навчання дитини у школі. Ментори працюють під керівництвом учителів. Вони особливо опікуються академічними успіхами учня та його соціальним розвитком, знайомлять дитину з новими ситуаціями та виступають рольовою моделлю. Звичайно, менторами стають волонтери, котрих часто залучають, навчають та підтримують громадські асоціації. Ментори можуть бути неформальними членами навчальної команди.

Громадські служби.

Діти з особливими потребами та їхні сім'ї можуть отримувати різноманітні послуги від соціальних служб. Залежно від потреб дитини, це може бути допомога психолога, лікаря, психіатра, соціальних працівників, спеціалістів з поведінки та інших професіоналів. Ці члени навчальної команди можуть допомагати в задоволенні різноманітних соціально-емоційних потреб та вирішенні проблем зі здоров'ям.

Станьте частиною шкільної громади.

Ви можете по-різному брати участь у житті шкільної громади вашої дитини — від залучення до шкільних засідань до волонтерської діяльності у школі. Рішення про форму співпраці маєте обирати залежно від своїх здібностей, інтересів, потреб сім'ї, виду робіт та ін.

29

Шкільні ради та комітети.

Участь у шкільних нарадах або робота в шкільних комітетах можуть дати інформацію про навчальну діяльність, допомогти налагодити стосунки з іншими батьками та персоналом школи, а також сприяти спільній роботі для забезпечення якісної освіти всіх дітей. На шкільних нарадах виробляються пропозиції керівництву щодо освітніх питань: політики,

пріоритетів програм, бюджету, особливих потреб, шкільного клімату та планування заходів.

Волонтерство.

Для деяких батьків робота волонтером у школі їхніх дітей може бути безпосереднім способом демонстрації своїм дітям, що вони цінують освіту та підтримують роботу вчителів і шкільного персоналу. А це, відповідно, покращить ставлення всіх дітей до навчання. Батьки-волонтери також можуть стати переконливими прихильниками шкільної та громадської освіти, створювати важливі зв'язки з ширшою громадою.

Волонтери можуть:

- ділитися набутим досвідом з окремих галузей, напрямів, умінь, сфер інтересів або звичаїв;
- сам на сам працювати з дитиною, яка має освітні проблеми з окремих предметів, наприклад, читання;
- бути ментором дитини;
- виконувати адміністративну роботу вдома — готувати матеріали або телефонувати іншим батькам, щоб повідомити про заплановану подорож або подію;
- допомагати у шкільній бібліотеці;
- під керівництвом учителя допомагати в класі.

Станьте адвокатом своєї дитини.

Адвокат — це людина, яка виступає замість когось, діє від імені або підтримує когось іншого. Ви найкраще знаєте сильні сторони, індивідуальність, труднощі та успіхи своєї дитини. Ви супроводжуєте її протягом усього періоду навчання. Батьки природно є адвокатами своїх дітей. А найкращі адвокати здат-

ні підтримувати позитивні робочі стосунки і знаходити взаємовигідні варіанти вирішення проблем. У них є чітке й реалістичне бачення майбутнього своїх дітей і вони здатні донести його до інших людей.

Застосовувані вами навички адвокації стануть міцною основою, на якій ваша дитина будуватиме власні навички обстоювання своїх інтересів. Під час свого зростання від молодшої школи через старшу і аж до вступу в громаду вони перебиратимуть на себе цю відповідальність. Далі вміщено більше інформації стосовно навчання вашої дитини навичок обстоювання своїх інтересів.

Дорослі люди з особливими потребами, які успішно закінчили навчання і результативно долають щоденні перешкоди, часто вдячні своїм батькам за те, що вони постійно залучалися до процесу їхньої освіти.

Як бути ефективним батьком-адвокатом.

- Найкращі адвокати працюють з іншими. Співпрацюючи з учителями та іншими батьками, шукаючи підтримки всередині сім'ї та отримуючи допомогу від громадських організацій, ви знаходите взаємовигідні для всіх сторін рішення.
- Розглядайте адвокацію як тривалий процес. Кожен здобутий досвід покращує ваші навички комунікації та співпраці.
- Очікуйте постійної та тривалої роботи у цьому напрямі, оскільки потреби вашої дитини з часом змінюватимуться.
- Подумайте про коротко- та довгострокові плани для вашої дитини. Чітко визначте їх для себе, щоб могли переконливо донести до інших.
- Очікуйте ввічливості та поваги від шкільного персоналу. Зазвичай, результативне залучення батьків є ключовою цінністю системи освіти.
- Поважайте людей, котрі працюють від імені вашої дитини.
- Усвідомлюйте свої обмеження та за необхідності шукайте допомоги. Якщо ви попросите, оточуючі зможуть вам допомогти.
- Не втрачайте почуття гумору.

30

31

щ[^]"—

- Будьте спокійними. Інколи для пошуку необхідної вам інформації шляхом проб та помилок потрібно буде витратити багато часу.
- Слухайте інших та зважайте на їхні перспективи — це важливо для формування взаєморозуміння та добрих стосунків.
- Відзначайте успіхи вашої дитини.
- Визнавайте та радійте своїм досягненням та їх позитивному впливу на навчання, емоційне та соціальне життя вашої дитини.

Комунікація — ключовий елемент.

Чітка й постійна комунікація — ключ до успіху навчальної команди. Стара приказка про те, що "не важливо, що ви кажете, а як ви це кажете", дійсно важлива під час роботи з людьми. Необхідно забезпечити чіткість висловлювань та ефективність поширення інформації серед усіх членів навчальної команди.

Ви можете чути незрозумілі для вас терміни, такі як ІНП (індивідуалізований навчальний план), чи інші слова. Завжди, коли вам щось незрозуміло, запитуйте. Для забезпечення ефективної комунікації всі учасники команди мають розуміти мову один одного.

Подумайте, яка підтримка вам необхідна.

Часто батьки беруть із собою на засідання навчальної команди людину, яка теж надає допомогу. Це може бути член сім'ї, товариш, інший учитель чи працівник соціальної служби, які знають дитину.

Такий помічник може відвідувати ці зустрічі лише для ведення нотаток для сім'ї. Проте в інших випадках він може розумітися на особливостях навчання і ставити ґрунтовні запитання.

Якщо ви відчуваєте, що такий помічник буде корисним, потурбуйтеся про це завчасно.

Повідомте про свої плани представникам школи, щоб вони підготували додаткові копії документів, робоче місце та чітко розуміли роль цієї людини на зустрічі.

Ведіть нотатки.

Часто на батьків покладається завдання зі збору та підготовки важливої інформації: документів, звітів, списків та інших даних щодо освіти своїх дітей. Ви можете отримувати значний обсяг інформації під час зустрічей та розмов з учителями і членами групи, а також проводячи власні дослідження. Спочатку підготовка таких записів забиратиме певний час, але в перспективі вони можуть виявитися дуже корисними.

Для надання ефективної підтримки своїй дитині вам можуть знадобитися такі нотатки :

- дані про народження, включаючи копію свідоцтва про народження та будь-яку важливу інформацію про перебіг вагітності й пологів;
- дати важливих подій розвитку: перше слово, перший крок та ін.;
- записи про щеплення, номер картки в лікарні чи будь-якого додаткового медичного страхування;
- записи щодо звернень за медичною допомогою, включаючи огляди, лікування та операції;
- історія звернень до лікарів, включаючи дані про призначені медичні препарати, побічні ефекти, дози та цілі застосування;

- список педіатрів та лікарів, котрі ставили діагнози і спостерігали за перебігом лікування - їх імена, спеціальності, номери телефонів та адреси;
- список інших спеціалістів, наприклад, логопедів, психо-логів, спеціалістів з освітньої медицини;
- звіти про перебіг розвитку;
- індивідуалізовані навчальні плани;
- оцінки за навчання, стандартизовані тести та адапта-ції/приспосовування;
- номери телефонів школи, імена й посади контактних осіб;
- дані про транспортне забезпечення школи — номери ав-тотобусів, маршрути, контактні особи;
- переписка зі школою;

32

33

- нотатки зі зборів;
- список людей громади, котрі можуть надати допомогу — їх імена, назви організацій та контактні номери;
- інформація, що стосується спеціальних потреб вашої дитини, або можливих залучень чи стратегій.

У батьків є право переглядати інформацію щодо своїх дітей, яка зберігається у школі. Якщо вам це потрібно, завчасно зате-лефонуйте до школи та призначте зустріч у зручний час. Ди-ректору слід буде призначити відповідальну людину, котра б відповіла на ваші запитання, допомогла пояснити наявні звіти чи іншу інформацію щодо вашої дитини, яка зберігається у справі. Якщо ви хочете зробити для себе копію окремих доку-ментів зі справи, попросіть про це директора у письмовій формі.

Коли ви вже зберете основну інформацію, то далі потрібно буде просто оновлювати її. Після отримання нових документів одразу ж додавайте їх до свого масиву інформації. Поради щодо впорядкування інформації:

- Вирішіть, як зберігати інформацію. Заведіть товсту папку з файлами чи будь-яку іншу зручну для себе систему.
- Зберігайте інформацію в хронологічному порядку з на-йостаннішими даними зверху, оскільки вони будуть потрібні вам найчастіше.
- Виділяйте дати кольором (маркером) — так буде зручніше шукати.
- Використовуйте клейкі закладки для позначення тих до-кументів, які потрібні постійно, або які необхідно перевірити чи поміняти.
- На окремому аркуші на початку папки запишіть контак-тні дані важливих людей.

Підтримуйте навчання вдома.

Існує багато способів підтримання навчання вашої дитини вдома: обговорюйте шкільні події, допомагайте дитині трену-вати нові навички, запитуйте про навчальні дисципліни та про її шкільні досягнення.

Говоріть про навчання.

Коли ви розмовляєте з дитиною про навчання, то даєте їй зрозуміти, що вам важливо чути про її навчальні здобутки, радості та труднощі. Питайте свою дитину про друзів, що вона

робить на перервах, успіхи у виконанні завдань, нові досягнення, що робили на спеціальних заняттях, щоденні події, домашні завдання та проблеми або складнощі. Цікавтеся також планами на завтра та майбутніми подіями.

Коли ви говорите з дитиною про здобутий навчальний досвід, то визнаєте її старання, витрачені сили та успіхи. Це дасть вам змогу визначити поточні потреби та почати створювати стратегії, щоб допомогти своїй дитині саме у цих сферах. Ваші стратегії залежатимуть від здібностей та потреб вашої дитини. Для деяких сімей достатньою формою комунікації зі школою будуть записи у щоденнику. Батьки та вчителі можуть обговорити найкращий формат співпраці і щодня записувати до щоденника, що дитина робила, нагадування чи запитання, а також хороші новини. Таким чином і батьки, і шкільний персонал поінформовані про все, що відбувається щодня. Цю інформацію можна використати під час розмови з дитиною, попрацювати над уроками та з'ясувати інші труднощі. Ефективність щоденника залежить від постійного його використання як учителями, так і батьками.

Допомагайте розвивати нові навички.

Під час тренування відповідей, мовленнєвих навичок, читання або перевірки слів ви можете бути для дитини слухачем. За допомогою простих ігор або карток покращуєте базові навички — виконання математичних дій, запис слів по буквах, впізнавання нових зображень чи слів зі словника.

Якщо ви знаєте, які завдання поставлені дитині, то зможете допомогти їй підготуватися до їх виконання. Крім обговорення того чи іншого завдання з дитиною ви ще можете проконсультуватися з учителем — часто у школі до щоденника записують майбутні події, дні контрольних робіт і наступні заплановані шкільні заходи.

34

35

Дізнайтеся, що вивчає ваша дитина.

Дізнайтеся, над якими навичками та поняттями ваша дитина працюватиме протягом навчального року. Є щорічні програми для кожного класу, в яких визначаються теми та навички для кожного предмета. Їх можна отримати в школі — запитайте про це вчителів або директора.

Якщо учні навчаються за адаптованими чи модифікованими програмами, то специфічні поняття та навички, над якими вони працюватимуть протягом навчального року, викладені в ІНП учня. Послідовність тем можна обговорити з учителем.

Якщо ви знаєте, що вивчатиме ваша дитина, то зможете більше уваги приділяти цим темам удома, щоб покращувати нові навички та краще засвоювати інформацію.

Наприклад, якщо ваша дитина на одному з предметів вивчає таке специфічне поняття як "відчуття", то вдома ви зможете більше приділяти уваги саме цьому питанню і пояснювати, як людина за допомогою відчуттів отримує інформацію.

Визнавайте досягнення.

Демонструйте дитині, що її досягнення в навчанні важливі для вас. Якщо вона щось зробила своїми руками, розмістіть цю річ на видному місці. Приміром, малюнок можна вставити в красиву рамку і повісити на стіну, а виготовлену поштову листівку — вкласти у конверт і надіслати бабусі та дідусяві.

Створюйте соціальну мережу.

Шукайте підтримки не лише в школі, а у ширшій громаді. Ви можете отримати поради, інформацію та допомогу від інших людей, різних організацій і спілок, соціальних служб

у громаді. Такі зв'язки нівелюють відчуття ізолюваності та нададуть вам можливість ділитися своїми знаннями й досвідом з іншими.

Соціальні служби та групи.

Соціальні служби можуть надавати широку підтримку та інформацію. Існує багато некомерційних організацій, основним завданням яких є підтримка сімей де є діти з особливими по-

требами. Багато з цих організацій пропонують програми для батьків та дітей, різну допомогу — від бібліотек, постійних зустрічей, інформаційних заходів до різноманітних консультацій.

Інші батьки.

Значним джерелом підтримки можуть бути інші батьки дітей з особливими потребами.

Від них ви можете отримати підбадьорення та співчуття, інформацію про ресурси, групи підтримки та громадські служби, про стратегії боротьби зі щоденними труднощами.

БАТЬКІВСЬКИЙ ЗАПИСНИК

Члени навчальної команди моєї дитини:

Інформація про мою дитину, яку я маю надати школі на початку навчального року:

Як я можу залучатися до навчання моєї дитини в школі:

Документи та інформація, які я маю зібрати:

Як я можу підтримати навчання моєї дитини вдома:

Групи та люди, які б могли стати частиною громадської мережі моєї дитини:

Зразки запитань, які я можу обговорити з учителями моєї дитини щодо навчальної команди:

- Як ми можемо підтримувати зв'язок, щоб я міг сприяти тій роботі, яку ви здійснюєте в класі? Як з вами найкраще зв'язуватися?
- Чи є в школі консультанти з навчання, які б могли надати додаткову інформацію та консультації щодо складання програми моєї дитини, якщо така допомога буде потрібна?
- Як я можу допомогти моїй дитині вдома? Як я можу потренуватися у тих підходах, які моя дитина вивчає і опановує в школі?

Зразки запитань, які я можу обговорити зі своєю дитиною щодо навчальної команди:

- Хто допомагає тобі у школі? Що вони роблять і радять, щоб допомогти тобі?
- Коли я приходжу до тебе в клас, на що ти хочеш щоб я звертав увагу?
- Що ми можемо робити вдома, щоб допомогти тобі у навчанні?

36

37

Розділ 3 Задоволення різноманітних освітніх потреб дитини

Всі діти можуть вчитися, але не всі однаково, одночасно чи з однаковими оцінками.

Навчання — процес індивідуальний. Задоволення різноманітних навчальних потреб дитини означає виявлення цих потреб, розробку індивідуальних цілей для дитини, вибір або створення належних форм і послуг підтримки, а потім — добір найкращого навчального оточення.

Ефективне програмування.

Можна створювати ефективні програми для різного оточення. Належне місце навчання для учнів з особливими потребами слід обирати на індивідуальній основі. Адже не всім підходить одне й те саме.

Навчання та програмування є ключовими для успішної освіти. Існує кілька головних принципів для ефективного програмування:

- програмування має базуватися на індивідуальних потребах учня, однак може здійснюватися в контексті навчальної групи, утвореної кількома окремими учнями, кожен з яких має унікальні потреби;
- програмування — це активний процес, який безперервно моніториться та адаптується, щоб відповідати потребам учнів;
- багато підходів, що застосовуються для підтримки учнів з особливими потребами, будуть корисними для всіх учнів;
- програмування потребує постійного використання відповідних стратегій у рамках певного оточення;
- програмування потребує командної роботи та співпраці між учнями, батьками і шкільним персоналом;
- програмування вимагає постійної комунікації;
- програмування вимагає таких організаційних структур та шкільної культури, які б сприяли співпраці, залученню батьків, залученню до групи дитини, реалізації індивідуалізованих навчальних планів;

• програмування для учнів з особливими потребами будується на обсягах, які задаються стандартами освіти — знання, вміння та навички, яких очікують від учня у рамках опанування програми предмета. Однак зміст може потребувати внесення змін або адаптацій навчальної діяльності чи інструкцій, щоб відповідати індивідуальному рівневі здібностей учня.

Адаптована програма зберігає всі результати, що передбачені стандартами загальної освіти та адаптує інструкції, аби вони відповідали особливим навчальним потребам учня. Результати ж модифікованої програми значно відрізняються від програм масових загальноосвітніх шкіл і спеціально добираються так, щоб відповідати особливим потребам конкретного учня. »

Індивідуалізований навчальний план.

Кожен учень, котрий був визнаний "учнем з особливими потребами", повинен мати індивідуалізований навчальний план (ІНП). ІНП — це письмове зобов'язання про наміри навчальної групи забезпечити належне планування для учнів з особливими потребами, тобто робочий документ, до якого записуються успіхи учня.

ІНП це:

- план співпраці учня, батьків, учителів та допоміжного персоналу. Залучені до роботи особи можуть час від часу змінюватися залежно від потреб учня;
- розроблений для задоволення особливих освітніх потреб окремих учнів;
- документ планування, що допомагає контролювати та оцінювати освітню програму учня та її виконання;
- збірка пристосувань та адаптацій, які допоможуть учневі ефективніше здобувати знання;
- основа для планування переходів.

Створення ІНП передбачає наступні шість взаємопов'язаних кроків:

1. З'ясування потреб.
2. Визначення напрямку розвитку.
3. Створення плану.

*

4. Впровадження плану.
5. Перегляд та внесення змін.
6. Планування переходів.

Крок 1. З'ясування потреб.

На початкових етапах розробки та визначення напрямів роботи за ІНП саме ви є джерелом важливої інформації. Ви можете надати інформацію про свою дитину в таких сферах:

- риси характеру;
- сильні сторони та потреби;
- історія сім'ї та навчання, що впливає на теперішній стан навчання учня;
- інтереси, таланти та бажання;
- необхідна медична інформація та потреби догляду за здоров'ям;
- бажання та цілі для вашої дитини;
- допомога, яку ваша сім'я може надавати вдома для повторення, закріплення і підтримання сформованих навичок;
- інформація про соціальні служби, позашкільну роботу та опікунів, які можуть позитивно впливати на навчання вашої дитини.

Конче необхідно, щоб до ІНП вносилися така важлива інформація:

- дані оцінювання;
- поточний рівень виконання та успішності;
- визначення сильних сторін і наявних потреб;
- цілі, рівень досягнення яких можна виміряти;
- процедури оцінювання успішності учня;
- встановлення необхідних паралельних послуг підтримки, включаючи допомогу за станом здоров'я;
- важлива медична інформація;
- необхідні адаптації: зміни стратегій навчання, процедур оцінювання, матеріалів, ресурсів, засобів навчання чи обладнання;
- плани переходів;
- офіційний розгляд досягнень наприкінці кожного запланованого звітного періоду;
- зведені результати наприкінці року.

40

Крок 2. Визначення напрямів розвитку.

Встановлення пріоритетів допомагає навчальній команді зосередитися на найважливіших для вашої дитини освітніх моментах у поточному навчальному році. Команда визначає пріоритети на основі всієї зібраної на цей момент інформації та наявних ресурсів.

Для визначення найважливіших освітніх потреб команда розглядає:

- пріоритетні сфери, на яких потрібно зосередитися;
- можливості використання відповідної нової навички чи вміння в інших сферах або умовах;
- пов'язані з ними сильні сторони;
- як ця потреба впливає на навчання та досягнення загалом;
- можливість використання навички в інших дисциплінах;
- внесок у формування самостійності;
- відповідність вікові;
- скільки часу займе оволодіння новою навичкою;
- як навичка чи вміння стосується майбутніх цілей вашої дитини.

Крок 3. Створення плану.

Як член команди з планування ІНП, ви можете вносити пропозиції та надавати інформацію під час визначення довгострокових цілей для вашої дитини. Зазвичай, ці цілі являють собою результат, який би дитина могла досягти в певній сфері за визначений період часу (наприклад, один навчальний рік). Важливо, щоб команда встановила посильні для дитини цілі. І саме тут батьківська допомога може бути дуже важливою. Довгострокові цілі — ширші твердження про досягнення, наприклад:

- До кінця року Оксана покращить оцінку розуміння свого читання до рівня (вписується відповідний рівень).
- До кінця року Андрій буде гратися та працювати разом з однолітками.

Короткострокові цілі — маленькі вимірювані кроки, що вестимуть від теперішнього стану учня до досягнення довгостро-

41

КОВОї цілі. Наприклад, короткострокові цілі для досягнення вказаної вище довгострокової могли б бути:

- До 31 січня Оксана зможе сама прочитати вибрану книжку і переказати загальний зміст іншій людині.
- До 15 лютого Андрій успішно розв'язуватиме приклади в невеликій групі і виконуватиме всі групові завдання.

Коли ви зрозумієте коротко- і довгострокові цілі програми вашої дитини, то зможете вирішити, яку підтримку найкраще надавати вашій дитині вдома.

Крок 4. Впровадження плану.

На цій фазі процесу навчальна команда переглядає зміст ІНП та систему вимірювання досягнень. Потім учителі засто-совують навчальні та оціночні стратегії та, за необхідності, коригують короткострокові цілі. Подумайте, як ваша сім'я може підтримувати цілі ІНП вдома.

Крок 5. Перегляд та внесення змін.

Засідання щодо перегляду дають змогу обговорити програму вашої дитини та розглянути можливі внесення змін. Надзви-чайно важливими є розгляди наприкінці року, на яких коман-да переглядає освітній план та надає письмові рекомендації до ІНП. Особливо це стосується дітей, котрі переходять із однієї школи до іншої або мають інший перехід (з початкової в се-редню школу тощо).

Ви також можете зв'язатися зі школою і попросити перегля-нути ІНП у будь-який час, якщо у вас виникли сумніви стосовно успішності вашої дитини або якщо у неї сталися значні зміни в поведінці, успішності, ставленні до оточення чи стані здоров'я. ІНП можна переглянути або змінити у будь-який час упродовж навчального року, коли команда вважатиме це за необхідне.

Поради для проведення ефективного засідання з ІНП. Перед засіданням.

- Обговоріть позитивні елементи в індивідуалізованому нав-чальному плані з вашою дитиною.

42

- Прийміть рішення щодо участі вашої дитини в засіданні і її ролі в ньому.

Подумайте, чи буде корисно дитині взяти участь у засіданні або хоча б його частині.

- Перегляньте зауваження з останньої характеристики вашої дитини та цілі попереднього ІНП. Чи є зміни? Відзначте момен-ти, які вас непокоять.
- Запитайте свою дитину:

>- Що тобі найбільше подобається в школі? >- Які зміни допомогли б тобі вчитися краще? >- Які цілі ти поставив перед собою?

(Якщо ваша дитина буде присутня на цих зборах, вона зможе відповісти на ці запитання).

- Підготуйтеся. Напишіть список запитань та проблем, які ви хочете обговорити. З'ясуйте, які з них найважливіші.
 - Якщо ви відчуваєте, що потрібна буде додаткова підтримка, запросіть із собою близьку людину. Вона зможе надати вам моральну підтримку, допомогти поглянути на справу з іншого боку, зверне увагу на важливу річ, яку ви можете упустити, або просто вестиме для вас нотатки.
- На засіданні.
- Ставте запитання, аби переконатися, що ви чітко і правильно зрозуміли досягнення своєї дитини та її програму.
 - Запитайте, чи були проведені нові оцінювання, спостереження чи написані звіти.
 - Запитуйте про сильні сторони, інтереси, сфери досягнень, слабкі сторони та дружні стосунки вашої дитини.
 - Розкажіть про ваші теперішні та майбутні цілі для своєї дитини.
 - Обговоріть будь-які моменти, що вас непокоять.
 - Повідомте про нещодавні зміни в сім'ї чи оточенні, які можуть вплинути на успіхи або поведінку вашої дитини у школі, а також про зміни стану здоров'я.
 - Принесіть із собою зразки творчих робіт дитини, якщо ви вважаєте, що це може допомогти кращому розумінню вашої дитини. Зазвичай в учителів є зразки дитячих робіт у школі, попросіть їх показати вам.

43

Під кінець засідання.

- Встановіть взаємопогоджені цілі та стратегії для вашої дитини.
 - З'ясуйте, як ви можете підтримати свою дитину вдома.
 - Запишіть рекомендації та часові рамки, додаткові послуги чи оцінювання.
 - Усно підсумуйте своє розуміння та інтерпретацію прийнятих рішень та необхідних до виконання дій, часових рамок, ролей і зобов'язань кожного учасника.
- Повідомляйте людям, котрі працюють з вашою дитиною, про її успіхи в тих сферах, де ви помітили позитивні зрушення, значну роботу або зміни. Коли люди відчувають визнання та похвали, вони більш заохочуються до роботи.
 - Поставте підписи під ІНП як згоду з планом. Якщо ви з планом не погоджуєтесь і не хочете його підписувати, представники школи зобов'язані вказати причину вашого рішення та які дії були вжиті для вирішення цього питання.
 - Попросіть взяти з собою додому копію ІНП.
- Призначте дату наступного засідання. Після засідання.
 - Розкажіть своїй дитині про засідання.
 - Обговоріть, що слід зробити для досягнення цілей ІНП. Обговоріть роль вашої дитини та як ваша сім'я підтримуватиме план.
- Для оцінки ефективності ІНП вашої дитини дайте відповідь на такі запитання:
- Як ІНП підкріплює сильні сторони моєї дитини?
 - Чи зосереджується ІНП на індивідуальних потребах моєї дитини?
 - Чи зосереджується ІНП на ключових цілях моєї дитини?
 - Чи адаптовані зовнішні умови до сильних сторін, потреб та навчального стилю моєї дитини?
 - Чи є належний баланс для моєї дитини? (Кожен учень має вчитися за загальним розкладом з окремими адаптації, які б сприяли успіху).
 - Чи використовується в ІНП більше ніж один метод оцінювання для визначення сильних сторін і потреб?
 - Чи є в моєї дитини соціальні та поведінкові потреби, які потрібно вказати в ІНП?

44

- Чи наводяться в ІНП плани переходів?
- Якщо за освітню програму моєї дитини відповідають кілька вчителів, чи є процедури доступу до ІНП кожного з них, щоб вони могли використовувати його для планування навчання, контролю успішності, оцінювання досягнень цілей чи їх змін?
- Чи містить ІНП кілька стратегій оцінки та інтерпретації успішності вашої дитини?
- Чи часто контролюються цілі ІНП? Чи встановлюються нові цілі після досягнення поставлених? Якщо моя дитина не демонструє успіхів, чи переглядає команда програму і вносить зміни?

Крок 6. Планування переходу.

Планування переходу передбачає визначення видів навичок, якими мають володіти учні для успіхів у майбутньому та розробку плану дій, які б забезпечували набуття таких навичок. Воно також може містити специфічні плани для переходів між класами/школами/програмами.

Адаптації.

Для покращення можливостей навчання більшості учнів з особливими потребами необхідні адаптації. Адаптація — це зміна звичного способу навчання учня, способу виконання завдання чи перебування учня в класі. Є три загальноприйняті типи адаптацій:

- Пристосування класу та фізичних предметів: спеціальні стільці, технічні пристосування тощо.
- Адаптації способів навчання: надання копій записів, інші матеріали для читання тощо.
- Адаптації способів оцінювання та тестування: додатковий час, усні тести тощо.

Щоб бути ефективними, ці адаптації мають задовольняти особливі навчальні потреби окремих учнів.

Пристосування кабінету.

Шкільна атмосфера має сприяти навчанню й успіхам усіх учнів, надавати підтримку. У вчителів може виникнути необ-

45

хідність здійснення різноманітних адаптацій для того, щоб це оточення відповідало й вимогам учнів з особливими потребами. Шкільний персонал може пристосувати обладнання та матеріали, щоб допомогти учням успішніше вчитися. Серед пристосувань можуть бути й такі:

- збільшення шрифту текстів для читання;
- заведення окремого зошита для запису пропозицій учня з особливими потребами;
- частіше використання унаочнення під час лічби;
- надання спеціальних пристроїв для тримання ручки чи олівця;
- використання маркерів для виділення ключової інформації;
- надання настільних карток з цифрами чи буквами алфавіту;
- доступ до комп'ютера для перевірки правильності написання слів, обробки текстів, побудови графіків та планування робіт;
- підготовка паперу різних типів: у клітинку, в лінійку, з пунктирними лініями.

Можна також пристосовувати кабінети. Наприклад:

- використання індивідуальних кабінетів або парт для учнів, котрим необхідне робоче місце, щоб не відволікатися;
- дозволяти учневі виконувати окремі роботи стоячи, а не сидячи;
- пересаджувати учня по класу доти, поки не буде знайдене найзручніше для нього місце.

Адаптації процесу навчання.

Адаптація процесу навчання ґрунтується на розумінні того, яким чином окремих учень може демонструвати максимальні успіхи в навчанні. Відповідні навчальні адаптації забезпечують можливості для навчання і підтримку, яких потребує учень. Обговоріть з однокласниками своєї дитини адаптації, які б на їхню думку, сприяли навчанню вашої дитини.

Ось деякі зразки адаптацій процесу навчання:

- розбиття процесу навчання на підетапи;
- залучення однокласників та індивідуальних учителів (репетиторів);
- використання методів навчання, що задіюють усі канали сприйняття. Наприклад, на уроці про переробку відходів можна показати про це фільм, виставити унаочнення — продукти переробки та прочитати відповідні тексти;
- демонстрація прикладів виконання поставленого завдання;
- формулювання запитань, які потребують різних рівнів розумової активності;
- використання рольових ігор для тренування нових навичок;
- використання елементів "мозкових атак" — це допоможе учням вчитися у партнерів та будувати свої ідеї на основі ідей інших.

Допоміжні технології.

Допоміжна технологія, що використовується у спеціалізованій освіті, необхідна учням з особливими потребами для доступу до успішного навчання і не потрібна дітям, у яких немає особливих потреб. Допоміжна технологія (яку ще іноді називають адаптативною технологією) допомагає зменшити бар'єри у навчанні, спричинені внаслідок фізичних, сенсорних, когнітивних, мовленнєвих чи навчальних порушень, і допомагає учням виконувати ті завдання, які без неї було б важко чи неможливо виконати самому.

Найвідомішими серед допоміжних технологій є комп'ютери, проте існує багато інших різноманітних способів допомоги в навчанні учням, яким воно дається нелегко.

У навчальній команді може виникнути необхідність використання певної допоміжної технології для вашої дитини. Однак, не кожен учень з особливими потребами матиме успіхи від її використання. Рішення про використання допоміжної технології має прийматися індивідуально до кожного випадку з урахуванням сильних сторін, потреб та мотивацій вашої дитини й оцінки ефективності та вартості використання.

У багатьох шкільних закладах допоміжні технології можуть успішно використовуватися для широких груп учнів. Наприклад, аудіокнижки можуть слухати групи учнів з різним рівнем потреб, а також ті, у кого особливі потреби не виявлені. Таким

46

47

III ■ и" I IIIII—I^I—

чином, створюються можливості однакової участі, а також відчуття спільноти та рівності.

Комп'ютери як засоби навчання.

Комп'ютери можуть бути мотивуючим засобом навчання дітей читання та письма. Сам процес письма потребує фізичних і фізіологічних напружень, тим часом як комп'ютери можуть запропонувати окремим студентам ефективний спосіб письма. Комп'ютерні

програми допомагають учням перевіряти правильність написання слів та формування навичок читання з допомогою інтерактивних засобів, таких як аудіотекст, анімація, захоплюючі малюнки, виділені слова та запитання з відповідями.

Багато пристосувань, таких як сенсорні екрани, спеціальні кришки екрана та голосові активатори надають учням з особливими потребами можливості сповна залучатися до навчання та роботи з комп'ютером. Спеціальні програми можуть допомагати окремим учням розвивати та тренувати нові набуті навички.

Допоміжні технології з кожним роком розвиваються, і те, що ваша дитина не змогла отримати цього року, може стати доступнішим наступного.

Поради щодо вибору програмного забезпечення, яке ваша дитина може використовувати вдома.

Будьте допитливими та ставте подібні запитання:

- Чи адаптована програма до потреб моєї дитини?
- Яких здібностей чи понять вона навчає або які вдосконалює?
- Чи швидкість її роботи прийнятна для моєї дитини?

- Чи дає вона змогу моїй дитині приймати власні рішення з мінімальною допомогою від дорослих?
- Чи цікава вона для моєї дитини ?
- Чи мотивує вона мою дитину?
- Чи достатньо вона гнучка, щоб давати змогу користувачам вибрати або змінити рівень складності чи пропонований навчальний матеріал, щоб її можна було використовувати для розвитку навичок моєї дитини ?
- Чи вона достатня для розвитку, навчання та соціалізації?

Адаптації шкільного оцінювання.

Для деяких учнів потрібна спеціальна адаптація шкільного оцінювання, щоб батьки та вчителі могли збирати інформацію, необхідну для формування чіткої й реалістичної картини успішності та досягнень учня. Зазвичай, учні знають, що їм потрібно для демонстрації своїх знань у класі та під час тестувань. Важливо обговорити пропозиції вашої дитини з учителями, або, якщо можливо, дати змогу самій дитині почати таке обговорення та запропонувати необхідні адаптації.

Серед таких адаптацій можуть бути наступні:

- більше часу на виконання;
- перерви під час виконання тесту;
- менше запитань;
- розбивка тесту на частини і їх представлення учням на різних уроках;
- СКРАЙБ (комунікатор із сенсорним екраном) для запису відповідей;
- можливість записати відповіді на диктофон;
- детальніші пояснення;
- використання пристрою зчитування текстів.

Ефективне використання адаптацій.

Оскільки батьки є членами навчальної команди, вони можуть консультувати вчителів щодо добору та оцінки використання адаптацій, таких як додатковий час на виконання тестів чи аудіо версії навчальних підручників. Розуміння звичних бар'єрів для ефективного використання адаптацій може допомогти групі у виробленні ретельних і всебічних рішень щодо адаптацій, необхідних для окремих учнів.

Бар'єри в ефективному використанні.

Деякі батьки, учні та вчителі вважають, що адаптації надають учням з особливими потребами несправедливу перевагу над іншими учнями. Інакше кажучи, адаптована зміна способу виконання тестового завдання чи вправи інколи розглядається як надання учневі з особливими потребами певних додаткових

можливостей, яких не мають інші діти. Насправді ж адаптації усувають чи хоча б зменшують вплив порушень учня і таким чином надають йому однакові можливості для успіху.

Другим неправильним підходом є сприйняття адаптації як заміни необхідності набувати чи розвивати базові навички. Ефективні адаптації зменшують вплив обмежених навчальних можливостей багатьох учнів і полегшують отримання та генерування ними інформації. Водночас, застосування адаптацій слід збалансувати з навчанням і тренуванням базових навичок, щоб забезпечити подальше оволодіння учнями новими навичками та стимулювати самостійність.

Поради, щодо забезпечення належних адаптацій для вашої дитини:

- обговоріть переваги та обмеження застосування адаптацій зі своєю дитиною, її вчителями та іншими професіоналами;
- під час вибору адаптації забезпечте врахування сильних сторін вашої дитини;
- якщо можливо, залучіть свою дитину до процесу вибору та оцінки адаптацій. Часто діти самі знають, що для них краще;
- забезпечте запис кожної адаптації в ШП вашої дитини;
- ставтеся позитивно до адаптацій, що зазвичай асоціюються з проблемами, яких у вашої дитини немає. Наприклад, учні, яким важко навчатися, отримають від прослуховування аудіозаписів таку саму користь, як і учні з вадами зору;
- переконуйте команду встановлювати пріоритетність адаптацій, якщо їх треба впровадити кілька. Вашій дитині може знадобитися час для звикання до першої з них перед тим, як впроваджуватиметься друга;
- обговорюйте з дитиною користь адаптацій після того, як вона їх спробує;
- порівнюйте результати до і після використання адаптацій;
- де можливо, посилюйте застосування адаптацій вдома.

Місце навчання.

Багато дітей з особливими потребами навчаються у звичайних кабінетах своїх шкіл і протягом дня забезпечуються програмами, підтримкою та послугами, що відповідають їхнім особливим потребам. Місця навчання можуть бути різними — різні діти потребують різних видів підтримки. Рішення щодо місць навчання учнів найкраще приймати в кожному випадку окремо.

Рішення стосовно місця навчання окремої дитини має прийматися в ході співпраці. Якщо є незгода, батьки можуть оскаржити рішення.

Розміщення у звичайних класах.

Інклюзія за своїм визначенням стосується не простого залучення до масової загальноосвітньої школи, а спеціально розроблених освітніх програм та підтримки учнів з особливими потребами у звичайних класах і школах поблизу домівки.

Є кілька термінів, які описують адаптації учнів з особливими потребами, а саме мейнстрімінг, інтеграція та інклюзія. Щоб бути ефективною, інклюзія потребує

підготовки з боку батьків і вчителів, належних освітніх адаптацій та ретельного планування. Учні без особливих потреб також отримують позитивний досвід — у них розширяється розуміння, сприйняття і повага до інших.

Спеціалізовані заняття.

Всі рішення про зарахування учня в колектив мають прийматися в інтересах кожної окремої дитини, щоб вона могла долати труднощі й досягати успіхів. Для деяких учнів з особливими потребами повна інклюзія може й не бути найкращим варіантом. Іншим дітям з особливими потребами чи з надзвичайними здібностями корисне навчання за спеціалізованими програмами. В окремих випадках цих дітей відправляють на навчання у спеціалізовані класи сусідніх або районних шкіл. Вони можуть відвідувати спеціалізовані заняття постійно або вивчати окремі предмети у звичайних класах.

50

51

БАТЬКІВСЬКИЙ ЗАПИСНИК

Інформація, яку я хочу надати під час складання ШП моєї дитини:

Адаптації, які зроблені для моєї дитини вдома:

Допоміжні технології, про які я хотів би більше дізнатися:

Зразки запитань, які я можу обговорити з учителями моєї дитини:

- Як ви оцінюватимете успіхи моєї дитини та розуміння нею понять на своїх уроках?
- Які ви бачите сильні сторони і потреби моєї дитини? Як вони впливатимуть на її навчання та заняття у класі?
- Які адаптації будуть зроблені для моєї дитини у вашому класі?
- Зразки запитань, які я можу обговорити зі своєю дитиною перед засіданнями з ШП:
- Які, на твою думку, маєш успіхи у школі? Що тобі дійсно добре вдається?
- Чи є якісь проблеми, які ми маємо вирішити?
- Які твої цілі на цей навчальний рік?

Розділ 4 Підтримка соціального та емоційного розвитку

Пропагуйте розуміння специфічних потреб вашої дитини.

Найбільше ви зможете допомогти дитині, коли розумітимете та цінуватимете її сильні сторони та особливі потреби. Дитина стає більш впевненою і спокійною, коли розуміє свою особливість та значимість.

Залежно від міри розуміння вашої дитини шукайте способи як допомогти їй усвідомити та працювати з її унікальними сильними сторонами й освітніми потребами.

Поради щодо обговорення з вашою дитиною особливих освітніх потреб.

- Поговоріть про поняття особливих потреб та що це означає для навчання;
- давайте окремі поради, які б допомогли вашій дитині зрозуміти, що їй сприяє вчитися краще, наприклад: "Мені здається, що ти краще запам'ятовуєш інформацію, коли бачиш предмети";
- якщо необхідно, пояснюйте своїй дитині результати оцінювання, щоб вона краще розуміла свої можливості та потреби, а також їх зв'язок з навчанням та життям;
- пояснюйте, що кожна людина навчається зі своєю швидкістю та особливим підходом. Наприклад, одні діти навчаються краще, коли прослухають пропоновані їм матеріали, а інші — коли прочитають або побачать ситуацію на власні очі;
- використовуйте слова, які ваша дитина розуміє;

- наголошуйте на тому, що ваша дитина не лишається на самоті зі своїми проблемами. Їй зможуть допомогти батьки, дідусі та бабусі, родина, персонал школи;
- допомогу, яку отримуватиме ваша дитина, опишіть конкретно, реалістично та позитивно;
- обговоріть, як потрібно реагувати на можливі образи від однолітків;
- проводьте рольові ігри, моделюючи можливі складні ситуації у школі;

52

53

ШШШШШШШШШШШШШШШШШШ

- шукайте можливу підтримку та інформаційне забезпечення. Коли ваша дитина зростатиме, допомагайте їй робити це самостійно, щоб із часом вона могла обстоювати власні освітні потреби;
 - доцільно заохочувати дитину до активної участі в роботі навчальної команди з ІНП, визначення реалістичних цілей за результатами навчання;
 - запевняйте дитину, що існує низка можливостей для осіб з особливими потребами;
 - дайте почитати дитині книги, в яких описуються подібні до її проблеми. В дитячій літературі людські стосунки, умови та ситуації описуються яскраво та переконливо;
 - книжки надають змогу дітям встановлювати зв'язки між подіями та головними героями і проводити паралелі з їхнім власним життям. Саме так часто пом'якшується відчуття самотності, сум'яття чи ізоляції. В житті діти можуть опиратися на мудрість та моделі поведінки, запозичені з прочитаних чи прослуханих книжок.
- Підбадьоруйте.

Після того, як сім'я вперше дізналася, що у дитини є особливі потреби, їй знадобиться час для адаптації. Дитині також може бути нелегко в цей період. Підбадьоруйте її, більше звертайте увагу на її сильні сторони — це допоможе сформувавши рівновагу зі щойно виявленими проблемами. Здібності є в усіх дітей, їх потрібно лише виявити і розвивати. Будьте готові допомагати дитині, однак, за найменшої можливості посилюйте її незалежність. Підбадьоруйте та заохочуйте дитину, щоб виховати у неї самовпевненість. Хваліть завжди за конкретну дію, будьте красномовними:

- "Ти дуже добре зробив ..."
- "Я бачу, що ти набагато краще вчишся, коли ..."
- "Я помітив покращення в ..."
- "Хочеш, попрацюємо разом над ..."
- "Я дуже ціную твою значну роботу та зусилля, витрачені на..."

- "Чим я можу тобі допомогти..."
- "Я бачу, ти добре попрацював над ..."
- "Дякую, що ти ретельно виконав завдання..."

Як заохочувати до впевненості та самостійності.

- Складіть список усіх сильних сторін і потреб своєї дитини та часто користуйтеся ним;
- якщо можливо, допомагайте вашій дитині висловлювати свої думки. Для зразка висловлюйте перед нею свої думки вголос;
- наголошуйте на позитивному: визначайте, підтримуйте та формуйте сильні сторони своєї дитини. Створюйте ситуації, де ці сильні сторони можуть якнайкраще виявлятися.

Визнання* та похвала від інших утворюють міцне підґрунтя для навчання нових і незнайомих навичок чи виконання завдань. Уникайте порівнянь дитини з іншими дітьми, оскільки це нівелює унікальність кожної особи;

- надавайте вашій дитині можливості навчитися нового - займатися спортом чи рукоділлям. Дітям потрібно відчувати, що вони щось вміють або знають, як робити;
- створюйте для своєї дитини та підтримуйте ситуації, в яких вона відчуватиме задоволення від допомоги іншим;
- допомагайте своїй дитині гордитися її етнічним походженням. Розкажіть їй про корені та історію своєї родини. Разом досліджуйте своє родове дерево. З цими знаннями у дитини сформується глибоке відчуття самоідентифікації;
- сформууйте стабільні зразки суспільної поведінки. Вони допоможуть дітям почуватися більш захищеними і краще вирішувати низку соціальних проблем;
- вдома прищеплюйте своїй дитині позицію "я можу", щоб вона впевнено випробовувала нові навички. Коли дитині не вдається досягати успіху, намагайтеся виробити в неї ставлення до цього як до навчання, а не як до поразок. Запитуйте: "І чого ти навчився?" або "Що ти зробиш по-іншому наступного разу?".

54

55

Навчайте дитину навичок прийняття рішень.

Впевненість приходить тоді, коли дитина має навички вирішення проблем для прийняття правильних життєвих рішень. Дітям потрібен набір навичок, які б допомагали приймати рішення у мінливих умовах.

Щоб допомогти своїй дитині вирішувати проблеми, застосуйте просту модель їх вирішення, зразок якої надається далі.

- Використовуйте стратегію заспокоєння - перед прийняттям рішення порахуйте до десяти або поговоріть самі з собою.
- Визначте проблему. Нехай ваша дитина висловить існуючу проблему своїми словами. Можливо, вам треба поставити їй запитання, щоб допомогти у цьому.
- Сформулюйте можливі шляхи вирішення. Не критикуйте жодну ідею.
- Зв'яжіть варіанти, відкинувши ті з них, які будуть незручними або непосильними для вашої дитини.
- Зважте всі "за" та "проти" тих варіантів, що залишилися, а потім виберіть найкращий з них. Запитайте: "Що буде, якщо ти спробуєш ось так?".
- Обговоріть, що слід робити для втілення цього рішення і як діяти в разі виникнення проблем.
- Після прийняття рішення дійте.
- Оцініть це рішення. Наскільки вдалим було прийняте рішення? Що наступного разу можна зробити по-іншому? Чого ви навчилися?

Моделюйте навички вирішення проблем своєї дитини. Обговоріть шляхи співпраці та активної роботи з партнерами для пошуку взаємовигідних рішень.

Формуйте комунікативні навички.

Покращення комунікативних навичок дитини підвищує її шанси стати впевненою, незалежною та успішною дорослою людиною. Ефективні комунікативні навички дають змогу дітям висловлювати свої потреби та побажання, розвивати соціальні стосунки.

Як будувати комунікативні навички вашої дитини.

- Заохочуйте свою дитину висловлювати власні ідеї, почуття, думки та погляди, а самі уважно слухайте. В сім'ї обговорюйте події під час вечері, поїздок на машині, прогулянок або перед сном.
- Слухайте свою дитину. Додавайте кілька слів, щоб підбадьорити, заохотити до спілкування. Коли навички активного слухання моделюються вдома, дитина, ймовірно, повторюватиме їх під час свого спілкування з іншими.
- Заохочуйте дитину ставити запитання.

- Давайте дитині змогу спілкуватися з різноманітними людьми: сусідами, членами родини, молодшими дітьми чи професіоналами.
- Для тренування комунікацій у різноманітних ситуаціях використовуйте рольові ігри. ■

Стимулюйте дружні стосунки.

Дітям з особливими потребами можуть знадобитися підтримка та заохочення для налагодження дружніх стосунків. Взаємодіючи з іншими людьми, діти вчаться розв'язувати свої власні конфлікти, розуміти суспільні рамки, здобувати повагу інших і розвивати чутливість до унікальних потреб інших людей.

Як розвивати дружні стосунки.

- Обговорюйте елементи дружби — повагу, довіру, задоволення, прийняття.
- Заохочуйте дітей запрошувати їхніх друзів до себе додому.
- Запросіть друга вашої дитини на якусь сімейну подію.
- Запропонуйте групи, команди чи організації, до яких може приєднатися ваша дитина — часто дружба виникає в організаціях, де в дітей є спільні інтереси.
- Заохочуйте дитину ставити запитання та демонструвати інтерес щодо інших людей.

56

57

Ментори-однолітки.

Ментори-однолітки можуть допомогти дітям з особливими потребами розвивати соціальні та дружні навички; бути рольовими моделями, джерелом інформації, читачами і друзями в навчанні; зробити свій внесок для розслаблення навчальної ситуації, оскільки говорять тією ж "мовою" і часто мають подібний досвід.

Навчайте обстоюванню власних інтересів.

Самоадвокатство означає висловлюватися та вживати активні дії для покращення ситуації. Вперше діти набувають навичок обстоювання власних інтересів під час спостереження, як це роблять за них батьки, шкільний персонал та ін. Чудовим способом підготовки дітей до їх звичної ролі самоадвокатства є моделювання ефективного та співробітницького обстоювання власних інтересів.

Діти, які навчилися навичок самоадвокатства в юному віці, краще підготовлені до самостійності у старшому віці. Ті, хто мають сильні навички самоадвокатства, мають добре розуміти, як їхні обмежені можливості впливають на навчання.

Поради щодо навчання вашої дитини навичок обстоювання власних інтересів.

- Починайте змалечку обговорювати сильні сторони та освітні потреби вашої дитини, а також спостерігайте, коли вона вчиться найкраще. Залучайте її до обговорення під час складання індивідуалізованого плану — навіть просто слухаючи, вона зможе вчитися співпраці та вирішенню проблем.

- Якомога раніше починайте залучати дитину до зустрічей з учителями. На шкільних засіданнях виділіть час для того, щоб ваша дитина прозвітувала про свої успіхи та висловила побажання.
- Допомагайте своїй дитині готуватися до зустрічей або розмов з учителями та до інших ситуацій, що стосуються навчання. Виділіть час, щоб допомогти своїй дитині записати

необхідні для обговорення теми. Якщо потрібно, проведіть рольову гру або моделювання ситуації.

- Залучайте дитину до планування та впровадження ІНП. Рівень участі в плануванні та засіданнях має зростати відповідно до зростання самого учня.
- Формуйте можливості для створення планів і надання вибору.
- Допомагайте дитині встановлювати відповідні та реалістичні освітні цілі та переглядайте результати після їх досягнення.
- Якомога більше залучайте дитину до оцінювання її діяльності.
- Допомагайте дитині бути підготовленою та організованою. Адже ефективність, самоадвокатство має бути організованим та поінформованим.

- Заохочуйте свою дитину сповіщати інших, що зусилля помічені й належним чином оцінені. Здатність позитивно впливати на інших — важлива складова обстоювання власних інтересів. Створюйте можливості спілкування з ровесниками, які мають особливі потреби — діти зможуть у них також вчитися. Відеозаписи успішних результатів можуть бути сильним стимулом для деяких дітей (та їхніх сімей).

- Усвідомлюйте, як нелегко займатися самоадвокатством та підтримуйте намагання своїх дітей.
- Розумійте, що навички обстоювання власних інтересів слід демонструвати, практикувати в рольових іграх, тренувати та оцінювати. Надавайте активну підтримку в початковій та середній школі, щоб отримати високі результати самостійної поведінки в старшій школі.
- Радьтеся з учителями своєї дитини щодо стратегій і пропозицій для навчання навичок обстоювання власних інтересів.

58

59

БАТЬКІВСЬКИЙ ЗАПИСНИК

Позитивні речі, які я можу сказати своїй дитині:

Як я можу підтримати дружні стосунки моєї дитини:

Як підтримати сподівання та духовну єдність моєї сім'ї:

Зразки запитань щодо дружби та заохочень, які я можу обговорити з учителями моєї дитини:

- Як моя дитина поводить з іншими учнями у класі?
 - Чи помітили ви якесь заохочення, яке дуже ефективно впливає на мою дитину?
- Зразки запитань щодо дружби та заохочень, які я можу обговорити зі своєю дитиною:
- З ким ти товаришуєш у школі? Що ви робите разом? Як ти поводишся?
 - Що заохочує тебе до більш напруженої роботи?
 - Як ти опишеш свої особливі освітні проблеми новому вчителю або новому другу?

Перехід — це будь яка подія, що веде до змін у постійному ритмі життя, у стосунках, очікуваннях чи виконанні ролей. Переходи є звичним явищем і відбуваються протягом усього життєвого циклу. Під час навчання переходи у дітей стаються у різні моменти: початок навчання у школі, перехід із класу в клас, зміна школи.

Якщо проблеми під час переходу виникають у звичайних дітей, то в дітей з особливими потребами вони бувають ще більшими. Для мінімізації таких труднощів необхідне детальне планування переходів.

Рішення щодо планування переходів повинні враховувати індивідуальність кожної дитини, тобто розуміння її сильних сторін і потреб, цілей, а також ситуації в сім'ї. Воно повинно бути динамічним і постійним, щоб враховувати зміну його потреб та обставин з часом. Письмовий варіант планування переходу необхідно включати до ІНП разом із цілями та стратегіями переходу.

Щоб переходи були успішними, до них залучається вся навчальна команда, включаючи батьків, дітей, учителів і, можливо, представників громади (наприклад, членів приймальних комісій навчальних закладів професійної та вищої освіти, потенційних роботодавців та ін.). Залучення різноманітних спеціалістів гарантує, що будуть прийняті усвідомлені рішення, взята спільна відповідальність та забезпечений широкий спектр підтримки дитини.

Протягом навчання в школі дітей потрібно рік за роком дедалі більше залучати до планування їхніх переходів. Участь у процесі планування допомагає дітям краще розуміти свої потреби та сильні сторони. Під час планування вони краще усвідомлюють види адаптацій та пристосувань, необхідних для подолання своїх освітніх труднощів, отримують можливості розвивати такі необхідні навички обстоювання власних інтересів та вирішення проблем.

60

61

Планування наступного розвитку дитини починається тоді, коли вона висловлює зацікавленість виконувати якусь роботу, коли стане дорослою. Проте планування переходу має зосереджуватися не лише на необхідних для успіху академічних навичках, а й на допомозі дитині в розвитку здатностей вирішення проблем у нових ситуаціях, моніторинг та регулювати свою діяльність, відповідно взаємодіяти з однолітками та старшими.

Успішність переходів залежить від:

- завчасного та систематичного планування;
- усвідомленого визначення сподівань і мрій;
- детального вивчення діапазону можливостей;
- використання належних стратегій, які б допомагали вашій дитині рухатися від одного етапу до іншого.

Завчасне планування.

Для успішних переходів необхідно заздалегідь планувати теперішні зміни. Таким чином планування у нас завжди буде орієнтованим на майбутнє, існуватиме постійна програма протягом усіх років навчання вашої дитини, а також застосування цієї програми та необхідних способів допомоги. Наприклад, перехід вашої дитини із загальноосвітньої школи до вищого навчального закладу потребує неформального планування вже у початковій школі та серйозніше у середній школі. Так у вас і вашої дитини буде час дізнатися про наявні послуги, познайомитися з оточенням, для впровадження необхідних планів у дію, щоб таким чином вона досягла поставлених перед собою цілей.

У ранньому віці вашій дитині необхідно зрозуміти, що зміни й випробовування є невід'ємною частиною життя. Для досягнення незначного, але очевидного успіху, дітям необхідна підтримка та заохочення. Хваліть здібності своєї дитини та разом формуйте її сильні сторони. Особисті навички та ставлення дійсно впливають на індивідуальний підхід до навчання протягом усього життя. Коли ви допомагаєте своїй дитині ставати більш впевненою та самосвідомою, то працюєте над тим,

щоб вона краще вміла ставити реалістичні цілі та розвивати навички, необхідні для досягнення цих цілей. Навчання долати переходи у ранньому віці створює гнучку, адаптивну та результативну поведінку в постійно мінливому світі.

Визначення сподівань та мрій.

Важливо виявити сильні сторони, здібності й таланти вашої дитини і внести їх до індивідуалізованого плану. Також маєте допомогти дитині визначати мрії та сподівання на майбутнє. Це надзвичайно важливо для планування переходу від вищої освіти до самостійного дорослого життя.

Говоріть з дитиною про її думки щодо розвитку подій після завершення навчання: проходження навчальних тренінгів, залучення до ринку праці, варіантів вирішення життєвих ситуацій, способів проведення вільного часу — про все, що стосується майбутнього. Вам слід також визначитися зі своїми власними реалістичними бажаннями та очікуваннями щодо своєї дитини й формувати бачення майбутнього для всієї сім'ї.

Взаємозв'язки між етапами.

Перехід може стати складним періодом для вашої дитини. Лише ви залишаєтеся з нею постійно під час зміни одного оточення на інше. А оскільки ви знаєте свою дитину найкраще, то вам відомі ті сфери, де дитині буде потрібна подальша підтримка та зусилля, щоб впоратися з новими труднощами. Вони можуть стосуватися покращення навичок самоадвокатства та прийняття рішень, самостійного вирішення проблем та позитивного ставлення до своїх здібностей.

Під час переходу вашої дитини на нову навчальну програму чи до нового навчального закладу у вас може виникнути багато питань. Ось деякі з них:

- Які стратегії застосовуватимуть, щоб допомогти моїй дитині задовольнити її особливі освітні потреби?
- Як у цій програмі вимірюються досягнення?
- Чи навчатиметься моя дитина за звичайною загальноприйнятою програмою?

62

63

- Скільки моя дитина навчатиметься за цією програмою?
- Що нам потрібно зробити для майбутнього зарахування на програму?
- Це нова чи вже апробована програма?
- Чи будуть у класі діти з подібними до моєї дитини освітніми потребами?
- Як мені поінформувати вчителів про індивідуальні освітні цілі та мрії моєї дитини на майбутнє?
- Як ця нова програма чи школа сприятиме досягненню наших цілей?

Під час переходу діти мають знати, що на випадок виникнення у них особистих чи навчальних труднощів у закладі існують засоби підтримки. Переконайте свою дитину, що вчителі та співробітники будуть готові підтримати її в цей новий для неї період життя. Залучайте до допомоги також братів і сестер, інших членів родини, сусідів і всіх, хто може позитивно впливати на перехід вашої дитини.

Поради щодо переходу з початкової школи.

- Пам'ятайте про природну потребу вашої дитини бути незалежною.
- Переконайтеся, що у ІНП планується розвивати ті навички, що допоможуть вашій дитині стати самостійнішою.
- Допоможіть своїй дитині призвичаїтися до нового оточення і людей, відвідайте нову школу та нових учителів до переходу туди дитини.
- Визначте, які навички знадобляться вашій дитині в новому оточенні та підтримуйте можливості опанувати саме їх.
- Залучіть дитину до оздоровчих програм у рамках громади.
- Дослухайтеся до побоювань вашої дитини щодо переходів. Обговоріть із нею перехід та зробіть наголос на позитивних аспектах нового оточення.
- Відзначайте розвинені вміння та навички вашої дитини всередині родини — це допоможе їй оволодіти новими та наблизитися до здійснення своїх мрій.

Поради щодо переходу з середньої школи.

- Підтримуйте зусилля школи, спрямовані на набуття робочого та обслуговуючого досвіду.
 - Забезпечте, щоб до ІНП були внесені ті навички, яких ваша дитина потребуватиме в різноманітних ситуаціях.
 - Якщо можливо, навчайте дитину користуватися громадським транспортом.
 - Вивчайте необхідні допоміжні технології та вчіть дитину працювати на комп'ютері.
 - Починайте з'ясовувати варіанти розвитку кар'єри дитини.
 - Заохочуйте дитину визначати свої сильні сторони в навчанні.
 - Активно заохочуйте дитину встановлювати перед собою цілі.
-
- Навчайте дитину стежити за своїми успіхами. Допоможіть їй розробити план, як ділитися цією інформацією з навчальною командою.
 - Визначайте сфери успіхів дитини і спирайтеся на них.
 - З'ясуйте, які підходи не дають результатів і шукайте альтернативні методи та плани вирішення ситуацій.

Поради щодо переходу зі старшої школи.

- Станьте ментором своєї дитини. Дослухайтеся до сподівань і мрій вашої дитини та продовжуйте їх підтримувати.
 - Допомагайте дитині аналізувати наслідки прийнятих рішень та яким чином сподівання, ставлення та цінності впливають на життя і прийняття рішень щодо кар'єри.
-
- Підтримуйте прагнення дитини до самостійності та давайте їй змогу залучатися до життя громади.
 - Продовжуйте досліджувати необхідні адаптації та допоміжні технології.
 - Вивчайте наявні можливості та допоміжні служби, що можуть знадобитися після закінчення навчання.
 - З'ясуйте вимоги до вступу у вищі навчальні заклади, які цікавлять вашу дитину;
 - Зберіть усі необхідні документи для надання підтримки вашій дитині у вищій школі.

64

65

- Дізнайтеся про наявність усіх необхідних пристосувань для

навчання й проживання вашої дитини до того, як вона вступить до навчального закладу.

БАТЬКІВСЬКИЙ ЗАПИСНИК

Сильні сторони моєї дитини:

Навички моєї дитини:

Моя дитина цікавиться:

Мої цілі та бачення майбутнього моєї дитини:

Зразки запитань щодо переходу, які я можу обговорити з учителями моєї дитини:

- Які навички потрібно розвинути моїй дитині, щоб успішно вчитися наступного навчального року?
- Чи здивувала вас якась зацікавленість чи сильна сторона моєї дитини? Якщо так, то яким чином їх можна використовувати під час навчання у класі?
- З огляду на навчання моєї дитини цього року які б поради ви дали щодо підготовки до наступного навчального року?

Зразки запитань, які я можу обговорити зі своєю дитиною:

- Що б ти хотів змінити наступного року?
- Що б ти хотів, аби новий учитель знав про тебе?
- Які в тебе цілі та мрії на майбутнє?

Розділ 6 Вирішення суперечностей

Батьки мають право та зобов'язані брати участь у прийнятті рішень, що стосуються освіти їхніх дітей. Хоча в питаннях забезпечення належного планування освіти та вибору навчального закладу всі діти покладаються на своїх батьків, діти з особливими потребами значно більше залежать від батьківської участі в цих процесах.

Керівництво школи має докладати всіх можливих зусиль на рівні школи та району для спільного з батьками вирішення проблем. Однак, незалежно від докладених зусиль, можуть існувати розбіжності в поглядах на навчання учнів з особливими потребами між батьками (або інколи старшими учнями) та школою. Існує багато стратегій для успішного врегулювання таких суперечностей у разі їх виникнення.

Висловлення незгоди на місцевому рівні.

Завжди намагайтеся вирішити проблеми з тими людьми, які безпосередньо працюють із вашою дитиною. Для цього потрібно зустрічатися у рамках навчальної команди та шукати взаємовигідні рішення.

Вирішення суперечностей на рівні школи.

- Почніть з прохання зустрітися з викладачами вашої дитини і повідомте, які питання ви хочете обговорити. Так учитель зможе виділити достатньо часу та краще підготуватися до відповідей на ваші запитання та обговорення конкретних питань.
- Підготуйтеся до зустрічі. Запишіть запитання і теми, що вас непокоять.
- Викладіть своє бачення освітніх потреб вашої дитини. Виділіть найважливіше та спрямуйте на нього свої зусилля.
- Будьте готові розглянути або запропонувати можливі варіанти вирішення.
- Подумайте, який результат від цієї зустрічі ви очікуєте. Так ви зможете зосередитися на обговоренні та вирішенні проблеми.

66

67

- Якщо можливо, залучіть свою дитину до пошуку вирішення питання.

- Ставте стільки запитань, скільки вважаєте за потрібне для чіткого зрозуміння успіхів вашої дитини та дотримання її плану.
 - Ведіть записи, особливо занотуйте поради. Підтвердьте свою згоду з наданими рекомендаціями (перелічіть їх) усно наприкінці зустрічі та письмово в листі до вчителя.
 - Якщо вам потрібна додаткова інформація, по закінченню розмови призначте наступну зустріч.
 - Дайте вчителям та школі час на впровадження змін.
 - Якщо ви дійшли згоди щодо започаткування якоїсь зміни, визначте, як ви дізнаєтеся про її впровадження та початок виконання. Поговоріть про очікувані результати та домовтеся, як контролюватимете та переглядатимете їх.
- Якщо ви не зможете вирішити ці питання з учителем вашої дитини, тільки тоді просить призначити зустріч з директором школи. Повідомте директора про свої проблеми. Сповістіть його про те, що намагалися вирішити їх з учителем вашої дитини, проте не дійшли згоди. Вчитель також має бути присутнім на зустрічі з директором. Таким чином всі учасники зможуть поділитися інформацією, своїм баченням та можливими шляхами вирішення проблем.

БАТЬКІВСЬКИЙ ЗАПИСНИК

Як отримувати інформацію про програму моєї дитини:

КОРИСНІ РЕСУРСИ

<http://www.education-inclusive.com>

<http://www.canada-ukraine.org/>.

<http://ispukr.org>.

www.clientcenter.youcandohat.com/www-dev/ccds/uk/components.php

www.canada-ukraine.org/

www.erydit.kiev.ua

<http://www.ussf.kiev.ua/>

<http://www.infodisability.org/>

www.defectolog.ru/

68

Питання, які мене непокоять: Можливі варіанти вирішення:

Я вже зустрічався з директором школи

Так Ні